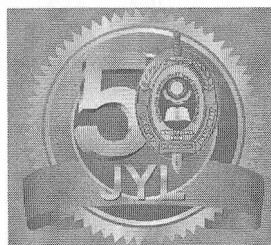
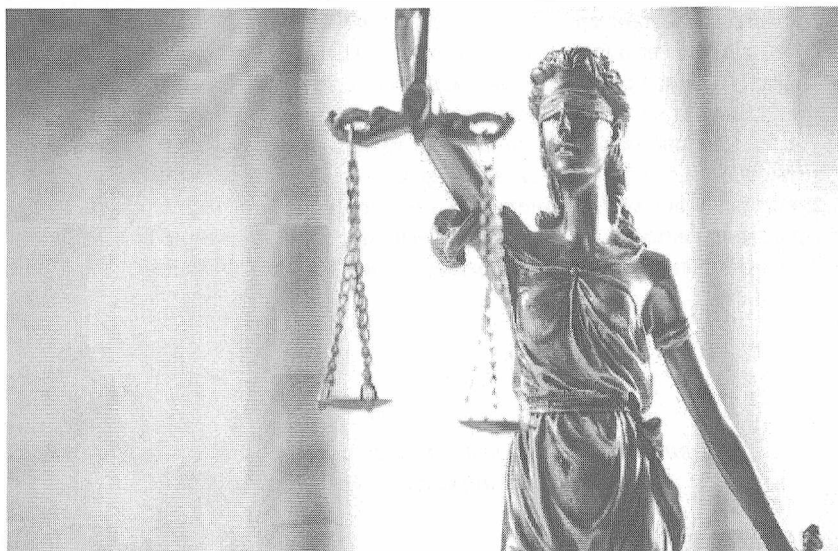


ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІНІҢ
ШЫРАҚБЕК ҚАБЫЛБАЕВ АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ
АКАДЕМИЯСЫ

Жалпы заң пәндері кафедрасы



Ақылбекова А.Б., Ақылбеков К.А.
«Қазақстан Республикасының азаматтық құқығы» (ерекше бөлім)
пәнінен практикум



Алматы, 2021 «Астана» университеті

КІТАПХАНА

Қос. №

65439

УДК 347
ББК 67.404
А44

Пікір берушілер:

Укин С.К., заң ғылымдарының кандидаты, доцент.

Байзакова Г.М., Қостанай филиалы ФМББМ ЖБ «Челябі мемлекеттік университетінің» құқық кафедрасының доценты, заң ғылымдарының кандидаты.

Рахаделов Д.К., «Партнер» заң агенттігінің басшысы

А44 Ақылбекова А.Б., Ақылбеков Қ.А.

Қазақстан Республикасының азаматтық құқық (ерекше бөлім) бойынша практикум. Оқу құраты. - Алматы: Лантар Трейд ЖШС, 2021.-1076.

ISBN 978-601-7669-46-1

Осы практикум «Қазақстан Республикасының Азаматтық құқығы» (ерекше бөлім) курсының тақырыптары бойынша есептерді және тапсырмаларды камтиды. Теориялық материалды меңгеруге және семинарлық сабақтарға, емтихандарға өз бетінше дайындықты жеңілдету үшін, сондай-ақ оларға құқық қорғау қызметі қызметкерлерінің, сондай-ақ азаматтық құқық саласындағы мамандардың және тәжірибелік қызметінде қажетті материалдарды қолдану мақсатында дайындалған.

Практикумның әр бөлімінің құрамына азаматтық құқық саласына қатысты кейбір құқықтық актілер мен құжаттар, сондай-ақ нормативтік-құқықтық және оқу әдебиеттерін камтитын библиографиялық тізім кіреді. Практикум жоғары оқу орындарының заң мамандықтары бойынша оқитын курсанттарына (тыңдаушыларына, студенттеріне) арналған.

УДК 347
ББК 67.404

Жалпы заң пәндері кафедрасының мәжілісінде талқыланып мақұлданған (хаттама № 6 12.02.2020 ж.)

ISBN 978-601-7669-46-1

© Ақылбекова А.Б., Ақылбеков Қ.А., 2021

© Лантар Трейд ЖШС, 2021

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	4
I. ТӘЖІРИБЕЛІК ТАПСЫРМАЛАРДЫ ОРЫНДАУҒА АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛАР	7
II. ПРАКТИКУМНЫҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ МАЗМҰНЫ	8
1. Сатып алу-сату шартының жалпы ережелері	8
2. Айырбас. Рента	22
3. Мүлікті жалға алу	29
4. Мердігерлік. Өтелмелі қызмет көрсету	42
5. Тасымалдау	50
6. Сақтандыру. Есеп айырысу	57
7. Тапсырма. Комиссия. Сақтау	63
8. Зиян келтіру салдарынан туатын міндеттемелер	69
9. Авторлық құқық. Патенттік құқық	83
10. Мұрагерлік құқық	92
III. ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	103

АЛҒЫ СӨЗ

Осы практикум «Қазақстан Республикасының азаматтық құқығы» оқу пәнінің ерекше бөлімін меңгеру кезінде тәжірибелік дағдыларды алуға арналған.

Практикум курстың маңызды мәселелерін зерттеуге, сондай-ақ практикумда баяндалған тәжірибелік тапсырмаларды орындауға, қажетті нормативтік материалдар мен заң әдебиеттерін іздеуге, пайдалануға және көмек көрсетуге арналған.

Пәннің мақсаттары:

- Қазақстан Республикасындағы заң ғылымдары жүйесіндегі, құқық қолдану тәжірибесіндегі азаматтық құқықтың орны, рөлі және маңызы туралы түсінік беру;

- азаматтық-құқықтық шарттардың нақты түрлерін құқықтық реттеуге байланысты қолданыстағы заңнаманы, оны қолдану практикасын, құқықтық ғылымның осы саласындағы ғылыми көзқарастарын зерделеу;

- азаматтық құқық нормаларын қолданудың тәжірибелік дағдыларын алу мақсатында жеке құқықтың базалық принциптерін, оның жүйесін және жағдаяттық есептерді шешудің әдістемелік тәсілдерін түсінуді қалыптастыру;

- нақты тәжірибелік жағдайларға тиісті құқық нормаларын қолдана отырып, азаматтық құқықтың ерекше бөлігінің нормаларын білікті түсіндіру дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету;

- нақты азаматтық құқықтық қатынастарды құқықтық реттеу саласында заңгерлерді даярлаудың кәсіби деңгейін арттыруға жәрдемдесу;

- тәжірибелік қызметте алған білімдерді сауатты пайдалану дағдысын қалыптастыру, азаматтық құқықтық

қатынастарды реттейтін нормаларды жан-жақты талдау арқылы әртүрлі даулы жағдайларда талдай білу, заң құжаттарын, бірінші кезекте шаруашылық-экономикалық шарттарды (келісім-шарттар) құрастыру);

- азаматтық құқықтың құқықтық мәселелеріне ғылыми көзқарас әзірлеу.

«Азаматтық құқық (ерекше бөлім)» пәнін оқуға негізгі міндеттерді қояды:

– азаматтық құқық салалық ғылымының мәні мен негізгі ережелері туралы және табиғатты сипаттайтын негізгі мәселелеріне терең түсінік беру;

– азаматтық құқықтың салалық институттарының ерекшеліктерін анықтау;

– азаматтық құқықтық қатынастар субъектілерінің негізгі ұғымдарының, санаттарының, құқықтық мәртебесінің мәні мен мазмұнын ашу;

– азаматтық құқық саласындағы теориялық білімді әрі қарай дамыту және өзіндік тәжірибелік жұмыс дағдыларын қалыптастыру.

Жалпы алғанда «Азаматтық құқық (ерекше бөлім)» пәнін оқуда азаматтық құқықтық қатынастар саласындағы практикалық міндеттерді анықтау және табысты шешуге, мамандықты меңгеруге, құқықтық, аналитикалық, ғылыми жұмыстың білімдері мен дағдыларын дамытуға қабілетін қалыптастыруға көмек көрсетеді.

Осы курсты меңгеру нәтижесінде білім алушы:

1) білуге:

- азаматтық құқықтың теориялық және тәжірибелік негіздерін, табиғаты, мәні және негізгі ережелерін;

- азаматтық құқықтың салалық институттарының негізгі ұғымдары мен ережелерін, ерекшеліктерін, қолданыстағы заңнама бойынша оларды құқықтық реттеуді;

- субъектілердің және азаматтық құқықтық қатынастардың негізгі ұғымдарының, санаттарының, құқықтық мәртебелерінің мәні мен мазмұнын.

2) меңгеруі:

- нормативтік құқықтық актілермен және сот материалдарымен жұмыс істеу дағдысын;

- кәсіби қызмет объектілері болып табылатын түрлі құқықтық құбылыстарды, заңды фактілерді, құқықтық нормаларды және құқықтық қатынастарды талдау дағдысын;

- қажетті заң құжаттарын жасау дағдысын;

- материалдық және іс жүргізу құқығы нормаларын тәжірибелік іске асыру дағдысын;

- құқық қолдану және құқық қорғау тәжірибесін;

- құқықтық мәселелер мен коллизияларды талдау әдістемесімен;

- азаматтық құқықтық қатынастар тараптарының құқықтарын қорғаудың қажетті шараларын қабылдаудың негізгі тәсілдерін.

3) білу:

- азаматтық құқықтың теориялық - әдістемелік негіздерін тәжірибеде қолдану, азаматтық құқық нормалары бар заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілерді түсіндіруін және дұрыс қолдана;

- заңды түсініктер мен санаттарға сүйене;

- фактілер мен жағдайларды заңды түрде дұрыс саралауын;

- құқықтық сипаттағы құжаттарды әзірлеуді, нормативтік актілердің құқықтық сараптамасын жүзеге асыруды, білікті заң қорытындысы мен кеңес беруін;

- азаматтық құқықта қолданылатын терминология мен негізгі ұғымдарды меңгеруін;

- жанжалды жағдайларды талдау және оларды шешудің барабар тәсілдерін табу, құқықтық шешімдер қабылдауын және заңға сәйкес өзге де заңды әрекеттер жасауын;

- даулы жағдайлардың туындауын дер кезінде болдырмауын.

I. ТӘЖІРИБЕЛІК ТАПСЫРМАЛАРДЫ ОРЫНДАУҒА АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК НҮСҚАУЛАР

Практикум азаматтық құқық саласындағы заңгердің кәсіби қызметінің негізгі түрлерінің біріне тәжірибелік дайындыққа бағытталған. Ол өркениеттің фундаменталды ережелеріне негізделген, олармен қатар кәсіби қызметтің барлық басқа түрлерін анықтайтын негізгі компоненттер болып табылады.

Осы практикум пәнді толық оқып, семинар сабақтарында да, өз бетінше даярлауда да тәжірибелік дағдыларды алуға арналған.

Тәжірибелік тапсырмалардың өздері ең алдымен заңның мағынасын түсінуге және нақты өмірлік жағдайларға құқық нормаларын қолдануға үйрету үшін арналған. Мұндай жағдайлар арнайы оқу мақсаттарында баяндалады, оларды шешу білім алушылардың өркениет-заңгер қызметіне барынша жақындауына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Ситуативтік есептер негізіне Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты қызметінің сот тәжірибесі, Қазақстан Республикасының азаматтық құқығы бойынша заң әдебиетінде баяндалған оқу міндеттері алынған.

Есептердің шарттары белгілі бір шешім шығару үшін қажетті барлық нақты мән-жайларды қамтиды және зерделенетін тақырыптың нормативтік актілеріне сүйене отырып, қазуларды шешу мүмкін болатындай етіп тұжырымдалған.

Есептерді шешу үшін қажетті нормативтік материал практикумының соңында нормативтік актілер тізбесінде келтірілген. Осы тізбені пайдалану кезінде оған енгізілген құқықтық актілер толық сипатта болмайтынын және өзге, атап айтқанда жана нормативтік актілерді пайдалануды жоққа шығармайтынын ескеру қажет.

Есептерді шешуге кірісе отырып, ең алдымен, есептердің мазмұнын, туындаған даудың мәнін және істің барлық мән-жайларын анықтау қажет. Бұдан әрі, тараптардың дәлелдерін мұқият талдап, оларға қолданыстағы заңнама тұрғысынан баға беру қажет. Егер тапсырмада соттың немесе өзге де органның шешімі келтірілсе, оның негізділігі мен заңдылығын бағалау талап етіледі. Шешімдегі барлық қорытындылар нақты құқықтық нормаларға сілтемелермен негізделеді.

II. ПРАКТИКУМНЫҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ МАЗМҰНЫ

1 ТАҚЫРЫП. Сатып алу-сату шартының жалпы ережелері.

№ 1 есеп.

Маратова АҚШ-тың азаматы бола тұра, адвокатқа консультация алу үшін келіп, Алматы қаласына өзінің жалғыз мұрагері болып табылатын туысын жерлеу үшін келгенін түсіндірді. АҚШ-қа жедел қайту қажеттігіне байланысты Маратованың қазір (оған мұраға құқық туралы

куәлік бергенге дейін) Алматы қаласында мұрагерлік бойынша оған өткен мүлікті сатып алу-сату мәмілелерін жасауға мүмкіндігі бар ма, тіпті сатып алушылардың қазірдің өзінде бар екендігін айтты. Маратова сондай-ақ алдағы мәмілелерді қалай ресімдеу керек екенін сұрады және де ол сатқысы келетін мұраларға тоқталды: 1) зергерлік бұйымдар, 2) аң аулайтын мылтықтар коллекциясы; 3) компаниялардың акциялары; 4) Заречный кентіндегі аяқталмаған коттедж сатып алушыға құрылыс компаниясының төлемдері бойынша берешекті өтеу міндетін жүктеу және сатып алушыға коттедж үшін тапсырыс берілген және төленген санитарлық-техникалық жабдықтарды алу құқығын беру; 5) мұрагерге тиесілі Шымкент қаласындағы саяжай.

Маратоваға адвокат қандай түсініктеме беруі керек?

№ 2 есеп.

Құрылыс компаниясы тұрғын үй құрылысы құқығына инвестициялық сауда-саттықты жеңіп алды. Құрылысты жүзеге асыру үшін жеткілікті қаражат болмай, компания заң фирмасына салынып жатқан үйдегі пәтерлерді сатып алу-сату шартын әзірлеуді ұсыныспен жүгінді. Бұл ретте компания шартқа мыналарды қосуды сұрады:

1) оған сәйкес пәтерге меншік құқығы сатып алушыға толық төленгеннен кейін ауысады, ал кездейсоқ бүліну немесе бүліну тәуекелі - сатып алу-сату шартына қол қойылған кезден бастап салынып жатқан пәтерді сатып алушының кезең-кезеңмен төлеуі туралы талап қойылады;

2) пәтерлердің бағасы 1 шаршы метр үшін 500 АҚШ доллары есебінен анықталатыны туралы шарт, бірақ түпкілікті сома сатып алушылардың тілектерін ескере

отырып, пәтерлерді қайта жоспарлау аяқталғаннан кейін нақтыланады.

Сонымен қатар, құрылыс компаниясы салынып жатқан үйлерді кепілге қойып, банктен несие алуға болжам жасады және оның сатып алу-сату шартында көрсетілмеуі туралы консультация алғысы келді. Сондай-ақ, оны мемлекеттік тіркеуге сатып алу-сату шарттары қажет пе деген мәселе қызықтырды.

Ақыр соңында, сұрақ қойылды: егер компания үй құрылысына жеткілікті қаражат таппаса, конкурс бойынша алынған құрылыс салу құқығын және жер учаскесін 49 жыл мерзімге жалдау құқығын сатып алу-сату шарты бойынша сата ала ма (соның ішінде жалға берушінің келісімінсіз)?

Заң фирмасының атынан қойылған сұрақтарға жауап беріңіз.

№ 3 есеп.

Нагыманов Каршаловпен теледидарды сатып алу туралы келісімге келді. Нагыманов Каршаловқа аванс берді және келесі күні өзі теледидарды алып келемін деп мәлімдеді. Бірақ бір апта бойы Нагыманов теледидарға келмеді. Каршалов Нагымановқа қоңырау шалып, Каршалов танысы Рамазанов Нагымановқа теледидарды жеткізуін және сатып алу бағасының қалған бөлігін тапсыруын ұсынды. Нагыманов келісті.

Теледидарды тасымалдау кезінде Рамазановтың автомобилі апатқа ұшырап, теледидар сынған. Бұл туралы білгеннен кейін Нагыманов авансты қайтаруды талап етті, бірақ Каршалов апат Рамазановтың кінәсі бойынша болғанын мәлімдеп, Нагыманов мұндай тасымалға өз келісімін бергенін талапқа бас тарту мен жауап берді. Сонымен қатар, Каршалов Нагымановтан сатып алу бағасын

толық төлеуді талап етіп, Нағымановқа Рамазановтан өз теледидарының сынғаны үшін шығынды өндіріп алуды ұсынды.

Бұл дауда кімдікі дұрыс?

- Егер Каршалов емес, Нағыманов Каршаловтың келісімімен өзінің танысын теледидарды алуға жіберетін болса, онда шешім өзгерер еді ме және теледидар ұқсас жағдайларда бұзылатын бе еді?

№4 есеп.

Ұзақ шетелдік жұмыс сапарына жүрмек болған Әуезов жиһаз гарнитурын (4 кресло, журнал үстелі, ас үстелі және 10 орындық), кілемді, кітаптарды, ал сонымен бірге ас үй жиһазын сатпақшы болады. Ал Қияшов Әуезовтың барлық жиһазын (ас үйдегіден басқасын) және кітаптарын сатып алып, 10 күннен кейін (жаңа пәтерде жөндеу жұмыстары аяқталғаннан соң) алып кететін болып келіседі. Әуезов заттарын басқа біреуге сатып жіберер деп күмәнданған Қияшов, жазбаша түрде шарт жасасуды талап етеді. Тараптар шарт жасалған сәттен бастап жиһазбен кітаптардың Қияшовтың меншігіне өтетінін шартта белгілейді. Онымен қоймай, Қияшов Әуезовқа алдын ала 200 мың теңге кепілпұл беріп, қалған ақшаны Әуезовтан заттарды алар күні, яғни 10 күннен кейін беруді уәде етеді. Бірақ сырқаттануына байланысты, Қияшов 10 күн өткен соң заттарды алуға келмейді. Екі күннен кейін Әуезовтың он бес жасар ұлы электр құралын абайсыз пайдалану нәтижесінде жиһаз бен кітаптар тұрған бөлмеде өрт шығып, бір креслодан басқа, жиһаз бен кітаптар жарамсыз болып қалады.

Бұл жайды естіген Қияшов Әуезовтан кепілпұлды қайтаруды талап етеді. Әуезов оған қарсы болды. Ол өз алдына,

шарт бойынша Қияшовтың меншігіне өткен заттардың опат болуына байланысты Қияшовтан төленбей қалған ақша сомасын беруді талап етеді.

- Бұл дауды қалай шешуге болады?

- Қияшовтың талабы кімге қойылуы тиіс: Әуезовқа ма, әлде оның ұлына ма?

№ 5 есеп.

Қалиасқаров Мамыровтан сиыр сатып алады. Көп ұзамай Қалиарқаров сатып алынған сиырдың ауру екеніне көзі жетеді. Көмек сұрап барған оған мал дәрігері сиырды союға кеңес береді. Сиырды сойғанда оның қарнынан ине табылады. Мал дәрігерінің қорытындысы бойынша сиыр сатылмай тұрып ауырған. Сойылған сиыр етін сатып, Қалиасқаров шығындарын есептейді де, Мамыровтан олардың орнын толықтыруды талап етеді. Алайда Мамыров Қалиасқаровтың талабын орындаудан бас тартады. Ол сау мал сатқанын, тіпті қалай да болса оның ауру екені жайлы түк білмегенін айтады. Онымен қоймай, Қалиасқаровтың сиыр ауру екенін біле салысымен дереу хабарлау керектігіне сілтейді. Қалиасқаров болса, сиырдың ауру себебін білмей, сатушыға талап қоюға негізі жоқ болғанын, ал сиыр сойылған соң тездеп етін сатып, келтірілген шығындарды есептеу қажет болғанын айтады. Сондықтан да Қалиасқаровтың ойынша, ол Маметовқа деген талабын уақытында жасап отыр.

- Дауды қалай шешуге болады?

№ 7 есеп.

Әмбебап дүкені Избасаровтың сатып алған пианиносын пәтеріне жеткізіп беруді өз міндетіне алады. Тасымалдау кезінде автокөлік жаңбыр астында қалады да,

пианино су болып, жарамсыз күйге ұшырайды. Сатып алушы жеткізілген пианиноны қабылдаудан бас тартып, ақшаны қайтарып беруді немесе орнына басқа жаңа пианино жеткізіп беруді талап етеді. Өзінің арызына Избасаров әмбебап дүкен әкімшілігінен жауап алады. Онда Избасаров дүкеннен пианино таңдап, оған ақша төлеп, пианиноның меншік иесі болғандықтан, кездейсоқ себептерден аспаптың бұзылуының салдарын өзі көтереді деп мәлімдейді. Избасаров сотқа талап арыз береді. Талап арызында ол әмбебап дүкенінен пианиноға төленген ақшаны қайтарып беруді, немесе оның орнына саудаға жаңадан түскен мұздатқышты беруді талап етеді. Әмбебап дүкені өз тарапынан соттан Избасаровтың сатып алған пианиносын міндетті түрде қабылдауын міндеттеуді сұрайды.

Жеткізіп беру міндеттемесі мен затты сатқанда сатып алушының мүлікке меншік құқығы қашан пайда болады?

Сатып алушы сатып алынған затты қабылдаудан немесе оның құнын төлеуден бас тартса оның салдары қандай болмақ?

Жеткізілген пианиноны қабылдамауға және өз ақшасын қайтарып алуға немесе пианиноны мұздатқышқа алмастыруға Избасаровтың құқығы бар ма?

№ 8 есеп.

Пернебаева базарда жеке кәсіпкерден сәнді көйлек сатып алып, құрбысына көрсетті. Құрбысы оған көрші дүкенде осындай көйлек әлдеқайда арзан екенін хабарлады. Пернебаева базарға барып, кәсіпкерді тауып, оған сатып алу бағасының бір бөлігін қайтаруды немесе көйлек алуды, ал оған ақшаны қайтаруды талап етті. Кәсіпкер одан бас

тартты, ал Пернебаева базар әкімшілігінің заңды бөліміне шағыммен жүгінді.

Қандай түсіндіру, ол алуға тиіс?

- Егер Пернебаева үйге келіп, нашар өңделген тігістерді анықтаса, ал сатушы тігістерді өңдеу сапасы түрік өндірісінің ұқсас заттары үшін әдеттегі болып табылатынына сүйене отырып, көйлектерді кері қабылдаудан бас тартса, қандай*түсінік болады?

№ 9 есеп.

16 қарашада Карасартов әмбебап дүкенінен костюм мен бәтеңке сатып алды, оларды алдын ала киіп, мұқият қарап. Үйге келгенде, Карасартов тағы да костюмді киіп көрді, бірақ костюмнің үлгісі мен түсі оған ұнамады. Әкесімен ақылдасып, Карасартов ең жақын жексенбі күні 21 қарашада костюмді алмастыруды шешті. Карасартов костюмді енді кимеді. 20 қарашада жұмыстан қайтып оралғанда, баспалдаққа сүрініп, содан кейін жаңа аяқ киімдердің бірінің табаны үзіліп кететінін анықтады. 21 қараша Карасартов әмбебап дүкеніне келіп, костюм айырбастауды, ал бәтеңке үшін ақшаны қайтаруды талап етті. Әмбебап дүкенінің әкімшілігі костюмді алмастырудан бас тартты, бұл костюм өте сапалы, тиісті өлшемге сәйкес және алмасу үшін ешқандай маңызды себептер жоқ. Аяқ киімге келсек, әкімшілік оларды кері қабылдауға келісті, бірақ тек басқа жұпка алмастырса.

- *Карасартовқа сапалы костюм, үлгісі мен түсі ұнамаса ауыстыруға құқығы бар ма?*

- *Сатып алынған аяқ киімде өндірістік сипаттағы ақаулар анықталған жағдайда сатып алушының қандай құқықтары бар?*

- Берілген жағдайда Қарасартов бәтеңкелерді басқа сапалы және қымбат модельдің бәтеңкесіне айырбастауды талап етуге құқылы ма?

- Егер Қарасартов осындай талаптармен костюм мен аяқ киімді сатып алып алты айдан кейін өтініш білдірсе, қойылған сұрақтарға жауап өзгереді ме?

№ 10 есеп.

Леонов пен Венгерский отандық өндірістің электр жылытқыш дүкенінен бір модельді сатып алды. Алты айдан кейін Леоновтың пәтерінде өрт шығып, бір бөлменің еденін өртеді, жиһаз бен үй заттары бұзылды. Өрттің себебі жылыту элементтерінің нашар оқшаулануы түрінде өндірістік ақауы бар жылытқыштың ақаулығы болды. Леонов дүкенге келтірілген зиянды өтеу туралы талап арызбен жүгінді, бірақ жылытқыш сатып алынған дүкен жойылды.

Леоновпен болған оқиғаны біліп, Венгерский өзінің жылытқышын өндіруші кәсіпорынға қайтаруға шешім қабылдады.

- Леоновтың дайындаушы-кәсіпорынға келтірілген зиянды өтеу туралы талап-арызбен жүгінуге құқығы бар ма, егер бар болса, онда қандай мерзім ішінде?

- Егер оның жылытқышында өндірістік ақау байқалса, оны жасауға құқылы ма?

- Осы кезеңде жылытқыштар 20% - га қымбаттады, ал өзінің жылытқышымен Венгерский үш ай бойы пайдаланғанын ескере отырып, Венгерский қандай ақшалай сомаға сене алады?

- Егер дайындаушы кәсіпорын электр жылытқыштар үшін үш ай кепілдік мерзімін орнатқаны анықталса, шешім өзгертіле ме?

№ 11 есеп.

Қыста Кабенов Уалихановтан саяжай сатып алады. Мамыр айында өз жанұясын саяжайға алып келгенде оның екі бөлмесінде Сапаровтың жанұясымен бірге тұрып жатқанын көреді. Сапаровтың айтуынша, былтырғы жылдың жазында ол Уалихановтан үйдің екі бөлмесін 5 жылға жалға алып, алайда Уалихановтан жазбаша шарт жасаспай, жалға алу төлемің тұтастай алдын ала төлеп қойған.

Кабенов наразылық білдіріп Уалихановқа барады, ал ол болса, үйдің жүйелі түрде жалға беріліп тұратынын Кабенов біле тұрып, жалгерлер барын, не жоғын сұрамағандығын желеу етеді. Сонымен бірге, оның ұғынғаны, Кабенов үйге құқық орнатушы құжаттарды рәсімдеуге мүдделі болған, ал жанұясымен бірге шетелде тұрақты өмір сүретіндіктен, саяжайды пайдалану оның ниетінде жоқ деп пайымдайды. Кабенов көмек сұрап қорғаушыға барады.

- *Оған қандай түсініктемелер берген жөн?*

№ 12 есеп.

Сауда базасы тауық етін жеткізу туралы үш ұйымға ұсыныс жолдады. Алынған жауаптардан бірінші сатып алушы жеткізу шартын жасасуға келісетіні, бірақ тараптардың қарым-қатынасы Қаржы Министрдің 2011 жылғы 25 шілдедегі қаулысымен бекітілген халық тұтынатын тауарларды жеткізу туралы ережемен реттелуі туралы талаппен келісетіні айтылды. Үшінші сатып алушы шарт жасасуға дайын екенін хабарлады, бірақ тауарды алушы ол емес, ол көрсеткен бөлшек сауда дүкендері болады. Жеткізу мерзімі бойынша тек үшінші сатып алушы

өзінің жауабында тауарды шағын партиялармен апта сайын алғысы келетінін көрсетті.

- *Өнім беруші қолданыстағы заңнама тұрғысынан түскен ұсыныстарды қалай бағалауы тиіс?*

- *Өнім беруші жеткізу шарттары жасалған деп саналуы үшін қандай іс-әрекеттер және қандай мерзімде қабылдауы тиіс*

№ 13 есен.

300 кг ет жартылай фабрикастарын тапсырыс берген және шартқа сәйкес олардың құнының 50% - ын төлеген сатып алушының атына жеткізушіден бөлінбеген 500 кг ет келіп түсті. Қоса берілген сертификатқа сәйкес етті сату мерзімі екі аптадан кейін аяқталады

- *Өнім беруші жеткізу шартының талаптарын қандай бұзушылықтарға жол берді (саны, сапасы, ассортименті және т. б.)?*

- *Сатып алушы қандай әрекеттер жасай алады?*

№ 14 есен.

Жалға беруші-ұйым жалға алушыдан белгіленген мерзімде жалдау ақысын алмастан, жалға алушыға тиесілі және жалға алынған үй-жайда сақталатын тауарларды ұстап қалу құқығын пайдаланды.

Жалға алу төлемі бойынша берешек келесі алты ай ішінде өтелмеген болғандықтан, жалға беруші түскен сомадан жалдау төлемдерін өтеу үшін азық-түлік тауарларын (жарамдылық мерзімі аяқталған) сатуды шешті.

Сату туралы жарнамалық хабарландыруды көре отырып, жалға беруші мен жалға алушыға осы азық - түлік тауарларын жеткізуші фирма-фирма келіп, тауарды оған қайтаруды талап етті, өйткені соңғысын сатып алушы

(жалға алушы) жеткізу шартында белгіленген мерзімде төлемеген

- *Өнім берушінің талабы қанағаттандырылуға жатады ма?*

- *Өнім беруші сатып алушыға тағы қандай талаптар қоя алады?*

- *Егер төленбеген тауарлар жеткізу шарты бойынша тек олардың бірінші партиясы болып табылатыны анықталса, ал тауарды қайтару туралы өз талабында өнім беруші жеткізу шартын орындауды одан әрі жүзеге асырудан бас тарту туралы хабарласа, шешім өзгертіле ме?*

№ 15 есеп.

«Жұлдыз» АҚ 6 ақпан күні «Табыс» ЖШС-мен жасалған шарт бойынша 2700000 теңге сомаға импорттық темекі партиясын жеткізуге міндеттенді. Шартқа сәйкес сатып алушы шартқа қол қойылғаннан кейін жеті күн ішінде алдын ала төлеу тәртібімен темекі құнын төлеуге, ал өнім беруші - сол жылдың 1 қарашасына дейін тұтастай аяқталуы тиіс темекіні біркелкі жеткізуді жүзеге асыруға тиіс болатын. Шартта реттелмеген барлық мәселелер бойынша тараптар қолданыстағы заңнаманы басшылыққа алуға келісті.

Ақпан, наурыз және сәуір айларында тауар жеткізілген жоқ, мамыр айында 800 мың теңгеге темекі жеткізілді. Маусым, шілде және тамыз айларында жеткізу жүзеге асырылмады, ал қыркүйек айында 900 мың теңгеге темекі жеткізілді. Қазан және қараша айларында тауар қайтадан жеткізілген жоқ, ал желтоқсан айында 1000000 теңге көлемінде темекі жеткізілді.

Сатып алушы темекінің соңғы партиясын қабылдаудан бас тартты және жеткізушіге осы сомаға ҚР АҚ 353-бабында көзделген проценттерді есептей отырып, 1000000 теңгені қайтару туралы, сондай-ақ келтірілген шығындарды өтеу туралы талап қойды.

Өнім беруші: 1) жасалған шартта ешқандай айыппұл санкциялары көзделмегенін; 2) сатып алушы ақшаны тек 13 наурызда ғана аударып отырып, алдын ала төлем бойынша міндетін өзі бұзғанын; 3) жеткізу шарттың тек 31 желтоқсанда өткен қолданылу мерзімі шегінде толық көлемде жүзеге асырылғанын негізге ала отырып, наразылықты қабылдамады. Сатып алушы аралық сотқа талап арызбен жүгінді.

- Ис қалай шешілуі тиіс?

№ 16 есеп.

Калиев Сайлаубаевадан үй сатып алады. Келесі жылдың көктемінде жер асты сулары үйдің астындағы қоймаға еніп, үйдің ұстап тұрған бағаналарын шаяды да, үй жантая бас-тайды. Калиев сатушыдан үйге төленген ақшалай соманы қайтарып, шартты жоюды, не болмаса жауапкерден үйдің бұзылған жерлерін жөндеу жұмыстарына жұмсауға қажетті шығындар сомасын алып беруді сұрап, талап арыз ұсынады.

Тап қазір әңгіме үйдің өзінен табылған кемістіктері туралы емес екенін Сайлаубаева сотта айтады. Оның үстіне, сатылған үй маңында әр көктем сайын жер асты сулары үй астындағы қоймаларды суға толтырып жіберетінін бәрі де біледі.

- Калиевтың талап арызы қанағаттандырылуға жата ма?

№ 17 есеп.

Мейрамхана директоры бау - бақша серіктестігіне шарт жасау ұсынысымен жүгінді, ол бойынша маусым, шілде және тамыз айларында бау - бақша серіктестігі ресторанға бау - бақша серіктестігіне мүшелермен өсірілген өнімдерді беруі тиіс (жасыл пияз-200 кг, аскөк-200 кг, ақжелкен-200 кг, қарақат-500 кг).

Бағбандық серіктестік басқармасының отырысында мейрамхана ұсынған шарттың қандай түріне жататыны туралы, сондай-ақ, егер ауа-райы жағдайларына байланысты мұндай өнім жинай алмаса, серіктестіктің қандай жауапкершілігіне ие болатыны туралы мәселелер туындады

- Сіз осы сұраққа қалай жауап бердіңіз бе?

№ 18 есеп.

Алижанов дүкеннен теледидар сатып алады. 20 күн өткен соң ол істен шығады. Дүкенде сондай теледидардың барына және кепілдік шеберханасында жөндетуді қаламайтынын айтып, сатып алушы теледидарды ауыстыруды талап етеді.

- Кепілдік мерзімі белгіленген тауарларды ауыстыру тәртібі қандай?

- Аталған жағдайда дүкен теледидарды алмастыруға міндетті ме?

№ 19 есеп.

Кондитерлік комбинат өнім беру шартына өзгертулер енгізу жөнінде ұн зауытына талап арызымен сотқа барады. Сатып алушы ұнның жетіспеуін немесе сапасының бұзылғанын байқаған жағдайда сатып алушының талабы

бойынша сатушының өкілі келмеген әрбір шақыруға шартта шара белгілеуді ұсынады. Зауыт ондай санкцияның орнатылуына қарсы болғанымен, сот арызданушының талабын қанағаттандырып, ұнның сақталуы жақсарады деген оймен шартқа әрбір келмеу жағдайы үшін айып төлеу шараларын енгізеді.

- *Өнім беру шартында қосымша шаралар белгілеудің тәртібі қандай?*

- *Соттың қабылдаған шешімі дұрыс па?*

№ 20 есеп.

Өнім беру шарты бойынша вагон жасау бірлестігі Жетісу темір жол Басқармасына жолаушы тасымалдайтын 10 вагонды сатады. Пайдаланудың кепілді мерзімінде үш вагоннан электрмашина жасау зауыты шығарған генераторлардың кемістіктері байқалады. Сатып алушы бірлестіктен нашар сапалы өнім сатқаны үшін айып төлеуін және де генераторларды 2 күн ішінде ауыстырып беруін талап етеді. Темір жол талабын бірлестік 5 ақпанда алады, ал 28 ақпанда оны электрмашина жасау зауытына жібереді. Талапты алған күннің ертеңгісінде зауыт сатып алушыға өз өкілдерін жібереді де генераторларды сапалысына ауыстырады. Айып төлеуден зауыт бас тартады, өйткені, оның ойынша, кемістіктерді жоюдың 20 күндік мерзімін бұзғаны үшін өнімді сатушы жауапты және шарт бойынша тарап ретінде өнімнің сапасы үшін де бірлестік жауап береді. Егер де бірлестік сатып алушының талабын дер кезінде жіберген болса, онда зауыт та генераторларды ертерек ауыстырып берер еді. Жетісу темір жолы Басқармасы бірлестік пен зауытқа сапасыз өнім сатқаны үшін айып төлемі, сонымен бірге вагондардың 1 ай құр

тұрғаны үшін шығындардың орнын толықтыру туралы талап арызын сотқа береді.

- *Сот қандай шешім қабылдауы тиіс*

ТАҚЫРЫП 2. Айырбас. Рента.

№ 1 есеп.

Отставкадағы Генерал Шаматов өзінің әскери-тарихи кітапханасының кітаптарының жартысын, бір кездері қызметін бастаған артиллериялық полкқа, кітаптарды полк сарбаздарының оқу деңгейін көтеру үшін пайдалануға сыйға тартты. Кітаптың қалған бөлігін ол полктің офицерлеріне таратып, кітаптарды жалпы пайдалы мақсатта пайдалану керектігін айтты. Бес жылдан кейін Шаматов құнды кітапхананың ізін табуға тырысты. Полк кітапханасынан шыққан генералдың кітаптары әскери оқу орынның бірінің мұражайында, ал Шаматовтың бірге жұмыс жасасқан әріптестеріне сыйлаған кітаптарын олар қызметтен босаған кезде полктен алып кеткен. Генерал барлық кітаптарды полк кітапханасына қайтаруды талап етті.

- *Бұл талап негізді ме?*

№ 2 есеп.

Суретші Муратовтың жесір әйелі өз күйеуінің салған суреттерін жеке сурет галереясының меншігіне беру туралы шарт жасасты. Шарт бойынша галерея бір рет 500 мың теңге, одан әрі ай сайын 5 мың теңге суреттер үшін әйеліне төлеуге міндеттелді. Муратова қайтыс болғаннан кейін оның мұрагерлері суреттік галереядан оның атына ақшалай төлемдер жалғастыруды талап етті. Тараптар арасында баға бойынша картиналарды сатып алу-сату шарты 500 мың

теңгеге жасалып, тиісті шартқа сәйкес орындалды деп галерея қарсылық білдіріп, бас тартып. Кейінгі мерзімдік төлемдер танымал суретшінің жесір қалған әйеліне сыйлық болды және бұл сыйға тарту шарты сый алушы адамның қайтыс болуымен тоқтатылады.

Мұрагердің қорғаушысы дауды сот талқылауы барысында білай деп мәлімдеді, тараптар суреттерді сатып алу-сату шартының төлемін бөліп төлеуге жасасқаны туралы. Өнертанушылар сатылған суреттердің құны 25 мың теңгеге бағалады, демек, сатып алу бағасы тіпті жартылай төленген де жоқ. Сот ұсынылған дәлелдермен келіспей және тараптар өмір бойы асырауда ұстау рента шартын тиісті түрде орындалмаған үшін, мұрагердің арызын қабылдаудан бас тартты.

- *Тараптардың дәлелдерін және сот шешімінің негізділігін бағалаңыз.*

- *Заңда ренталық шарттардың қандай түрлері көзделген? Қандай олардың негізгі айырмашылықтары бар?*

- *Ренталық шарттар өзге шарттардан немен ерекшеленеді?*

№ 3 есеп.

Павлов Лукпановтан өз кітапханасын пианиноға Лукпановқа айырбастауға беру туралы келісім жасады. Барлық кітаптарды сатып алушы жазбаша келісім-шарт жасалған күні алды, ал пианино Павлов жақын жердегі демалыс орнына алуға міндеттенді.

Келісім-шартта белгіленген күні Павлов уақытында коммерциялық ұйымдардың бірінде алынған автомашинамен және төрт жүк тасушымен пианиноны алып кетуге келді.

Алайда, жақында өрт салдарынан (себебі анықталмаған) бірнеше пәтер, оның ішінде айырбастау шартының объектілері болған Лукпановтың бөлмелерінің бірі қатты зақымдалды. Кітаптар жанып кетті, пианино аздап зақымдалды. Павлов оған пианино беруді немесе кітап құнын төлеуді және машина мен жүк тиегіштерді жалдау бойынша жұмсалған шығындарды өтеуді талап етеді. Оның кінәсі жоқ деп есептей отырып, Лукпанов бұл талаптар мүлдем әділетсіз деп санайды.

- *Дауды шешіңіз?*

№ 4 есеп.

Электрондық аппаратураны жөндеу шеберханасының қызметкері Валиев өзінің танысы Лубочниковтың кеңесі бойынша жазбаша түрде Алмазовпен айырбас шартын жасады, оған орай Валиев Алмазовқа музыкалық орталықты берді, ал орнына импорттық теледидар алды. Келісім-шарт жасалғаннан кейін екі ай өткен соң Валиев, айырбастау тауарлары тең емес деп есептей отырып, теледидардың бағасы музыкалық орталықтың бағасынан төмен, Алмазовтан айырмашылықты төлеуді талап етті, оның пікірінше, 25 млн. тенге құрайды немесе музыкалық орталықты қайтаруды талап етті. Осымен келіспей, Алмазов шарт жасасу кезінде тауардың бағасы туралы мәселе мүлде қойылмаған, ал тараптардың әрқайсысы екінші тараптың меншігіне бір тауарды (теледидарды) басқа тауарға (музыкалық орталыққа) айырбастауға беретіні туралы уағдаласты деп бекітеді. Қатысушы Лубочников Алмазовтың пікірін растады.

- *Осы даудың әрбір аспектісіне құқықтық баға беріңіз және оны шешіңіз.*

№ 5 есеп.

Коммерциялық ұйым (сатып алушы) мамандандырылған жиһаз дүкенінде отандық өндіріс (сатушыдан) кеңсе жиһазын сатып алды. Көп ұзамай жиһаздың бір бөлігі істен шықты, себебі онда өндірістік ақаулар болды.

Коммерциялық ұйым жиһаз фабрикасына барып, жиһаз дайындаушыға-сатып алынған өндірістік кемшіліктер бар барлық партияны ұқсас жиһазға ауыстыру талабымен жүгінді.

Жиһаз фабрикасынан жауап алмауына байланысты сатып алушы тек сатып алынған жиһазды сапалы ұқсас санға ауыстыру туралы ғана емес, сонымен қатар ақаулы мүлікті сатып алу нәтижесінде келтірілген зиянды өтеу туралы талап қойды.

Сатып алушының талап-арызға мәлімдегендерге жиһаз жасаушы қарсы болды, сатып алушының тиісті түрде ұсынбағанына сілтеме жасай отырып, жиһаздың кемшіліктері өндірістік сипатта және оны дұрыс пайдаланбау нәтижесінде пайда болуы да мүмкін.

- Істі шешіңіз.

№ 6 есеп.

Иванов дүкеннен американдық өндірілген бірнеше тұрмыстық электр құралдарын сатып алды, олар электр желісіне бірінші рет қосқаннан бірден істен шықты. Келесі күні сатып алушы дүкенге келіп, бүлінген құралдарды әкеліп дүкен қызметкерлерінен оларды сапалы бұйымдарға ауыстыруын талап етті.

Дүкен қызметкерлері сатып алушының талабына дөрекі түрде қанағаттандырудан бас тартты, оған тек «ежелгі» адам 127 вольт. америкалық электр тұрмыстық

аспаптар желіден жұмыс істейтінін білмей қалуы мүмкін деп айтты. Ал азамат Иванов көрсетілген бұйымдар 220 вольт желіге кернеуді төмендету өтпелі құралсыз біріктірген үшін олардың істен шығуына өзі кінәлі. Қатты өкінген сатып алушы сотқа барып, төленген сома мөлшерінде өндіріп алу, сондай-ақ моральдық зиянды сол сомасы мөлшерде өтеу туралы талап арыз берді. Талап арызында Иванов бұйымдарды сатып алу кезінде дүкен қызметкерлері сатып алуға қоса берілетін барлық құжаттар ағылшын тілінде болғандықтан электр тұрмыстық аспаптарды тексеріп, сатып алушыға олар олардың жарамдылығы және қалай жұмыс істейтінің түсіндірді.

- Сот қандай шешім қабылдауы тиіс?

№ 7 есеп.

Кабиев пен Исаев айырбас шартын жасасты. Келісілген шарт бойынша Кабиев Исаевқа 50 мың теңге тұратын велосипедті беруге, ал Исаев Кабиевқа – 350 мың теңге тұратын квадроцикл беруге міндетті. Шартты көрсетілген уақыт бойынша Кабиев товарды беру туралы өзі міндеттерін орындады. Науқастанып қалуы бойынша Исаев шартта көрсетілген уақытта квадроциклды бере алмады.

1. Қазақстан Республикасының азаматтық кодексінде бұндай шартты жағдай көрсетілген ба?

2. Сатып алу-сату ережелері айырбас шартында қолдана ма?

3. Шарт бойынша Исаевта велосипедті айырбастау туралы қандай міндеттер туындады?

4. Қай уақыттан бастап тауарды бір-біріне беру шарты бойынша екі жақтың құқтары күшіне енеді?

Задача № 8.

Сатыпалды мен Кеукенов араларында сатып алу-сату шарты жасалған болатын. Аталған шарт бойынша «Нобелит» маркасындағы тоназытқышты 50 дана көлемінде беруге міндетті, ал Кеукенов 250 мың сомасында төлеуге міндетті. Сатыпалды Кеукеновтын міндеттемелерді орындауды күтпестен өзінің немересі Сулейменмен сыйға тарту шартын жасасты. Сыйға тарту шартында Сатыпалды өзінің немересіне берілген тоназытқыштар үшін Кеукеновке талап ету құқығын беретіндігін айтты.

1. Талап ету құқығы сыйға тарту шартының пәні болуы ықпалда ма?

2. Бұл жағдайда сый алушының әрекет қабілеттілігі қалайың маңызды бар ма?

3. Егер сыйға тарту шартының нысанасы талап ету құқығы болса, Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарының қандай нормалары басшылыққа алынады?

№ 9 есеп.

Саниязбеков сауда және сервистік қызмет көрсету орталығында өндіруші зауыт орнатылған жаңа жеңіл автомобиль көлігін кепілдік мерзімі бір жылмен сатып алды, 6 айдан кейін сапарлардың бірі кезінде Саниязбеков автомобильді оталдыра алмады. Оның өтініші бойынша сауда және сервистік қызмет көрсету қызметкерлері автомобильді дөңсөйлаушы зауыт аумағына жеткізді. Саниязбеков зауыт-дөңсөйлаушыға тиісті сападағы басқа автомобильге ауыстыру туралы және оның автомобильді ауыстыру туралы талабын 40 күн ішінде қарамағаны үшін автомобиль құнының 40% мөлшерінде айыппұл өндіріп алуға сотқа талап арызбен жүгінді. Талап арызға пікір білдірген жауапкер талапкердің талаптарын танудан бас тартты,

Саниязбековтың автокөлікті оталдыра алмауына аккумулятордың жарамды емесіне байланысты, дербес заңды тұлға болып табылатындықтан жауапкершілік көлік сауда және сервистік қызмет көрсету орталығына жүктелді.

- *Істі шешіңіз.*

№ 10 есеп.

Сауда фирмасы көтерме сатып алумен және сатумен айналысатын және сақтандыру ұйымы (сатып алушы) әр компьютердің 150 мың теңге бағасы бойынша 60 импорттық компьютерлерді жеткізуге шарт жасасты. Шарттың талаптары бойынша барлық тауарларды жеткізу жекелеген партиялармен алты ай мерзім ішінде жүзеге асырылуы, ал әрбір партия алғаннан кейін олардың төлемі-алғаннан кейінгі келесі күні жасалуы тиіс. Компьютерлерді жеткізу мерзімі өткен немесе олардың уақтылы төленуі көзделмесе, әрбір компьютер үшін айыппұл 50 мың теңгемен есептелінеді.

Шарт жасалғаннан кейін бірінші айда 10 компьютер жеткізіліп, сатып алушымен төлемі уақытымен жүзеге асырылды. Екінші айда 20 компьютер көлемінде жеткізілді, сатып алушы 10 компьютер алғаннан кейін келесі күні төледі, ал қалған 10-ға келесі айда төлеймін деп ескертті. Өнім беруші сатып алушыға компьютерлер үшін төлем уақытымен төленбегеннен кейін, оны жеткізуден бас тартатыны туралы хабарлаған хат жіберді және жасалған шарт бойынша олардың барлық өзара қарым-қатынастары тоқтатылғаны туралы айтты. Сатып алушы төрелік сотқа компьютерлерді жеткізбегені үшін 450 мың мөлшерінде айыппұл төлеу талап арызымен жүгінді. Өнім беруші талап-арызға қарсылық білдіріп, 10 компьютер уақтылы төленбеген үшін және сатып алушы тарапына қойылған

компьютерлерді төлеуді кідірту негізінде сатып алушыдан 150 мың тенге өндіріп алу туралы қарсы талап-арыз берді.

- Дау қалай шешілуі керек?

ТАҚЫРЫП 3. Мүлікті жалға алу (аренда).

№ 1 есеп.

Азамат Никаноров азамат Ануароваға ашық акционерлік қоғамның он акциясын жалға берді. Қоғамның кезекті жылдық жиналысына келіп, қатысуға жіберілді, онда күн тәртібіндегі барлық мәселелер бойынша дауыс беріп улеспайдаларға ие болып, сол күні оларды өз қажеттіліктеріне жұмсады.

Никаноров алынған улеспайдаларға оған беруді талап еткен кезде, Ануарова оны жасаудан бас тартты, жалға алынған мүлікті пайдаланудан түскен кірістер шартта айтылмаса да, жалдап алушының мүлігінде қалатындығын айтып бас тартты. Никаноров сотқа жүгінді.

- Сот қандай шешім шығаруы керек?

- Егер акциялар емес, вексельдер жалға берілген болса, шешім өзгертіледі ме?

№ 2 есеп.

Бір коммерциялық ұйым екіншісін рельстік құрылыс кранын пайдалану үшін ақылы түрде берді. Кранды беру кезінде көрінетін ақаулары болмаған, алайда кран өзінде бұған дейін қолданыста болғаны шартта көрсетілген. Пайдалану процесінде кран құлап, тұрақта болған алты жеңіл автомобильдерді қиратқан. Апат себебі техникасының тозғаны, сонымен қатар краншымен техникалық қауіпсіздік ережелерінің бұзылуы болып табылады. Жалға алушы жәбірленушілерге келтірілген шығынды иелеріне өтеп

берді, сонымен қатар жалға берушіден тиісті өтемақыны талап етті. Жалға беруші оған қарсылық білдіріп, жалға алушының кінәсіне сілтеме жасап отыр. Сонымен қатар, жалға берушінің пікірі бойынша, жалдау шартта жалдау ақысының мөлшері анықталмағандықтан оны мүлдем жасалмады деп тануға болады.

- *Істі шешіңіз.*

- *Егер компрессор жалға берілсе, ол жұмыс барысында жарылса шешім өзгерер ме?*

№ 3 есеп.

Құс фабрикасы фермер Миржановқа екі ғимарат орнын жалға береді, алайда ғимарат орындары фермерге іс жүзінде өткізілгеннен соң тек 6 айдан кейін ғана шартқа қол қойылады. Құс фабрикасы мен фермер арасындағы шарттық қарым-қатынастар тек шартқа қол қойылған күннен бастап пайда болғанына сүйене отырып, фермер жалға алған орынның ақысын тек шартқа қол қойылған күннен бастап қана төлейді, ал алдыңғы алты айға ақы төлеуден бас тартады. Дауды сотта қарастыру кезінде фермер шартқа уақытында қол қойылмау себебі құс фабрикасы жалға беретін орынды шарт мақсаттарына бейімсіз күйде өткізгенін және фермердің өзі оны қайта жабдықтағанын айтады. Онымен қоса фермер жалға берілген күннен бастап орынның бір бөлігін тракторлар бөлшектерінің қорын сақтау үшін пайдаланғанын растайды.

- *Сот қандай шешім шығаруы тиіс?*

№ 4 есеп.

Азамат Сайлауов шарт бойынша азамат Қаржаубаевтың «Audi80» автокөлігін ақы төлеп уақытша пайдалануға алады. Біраз уақыт өткен соң Қаржаубаев өз

таныстарынан Сайлауовтың жеке кәсіпкер ретінде тіркеліп, Қаржаубаевтың автомобилін жолаушыларды ақы алып тасымалдау үшін пайдаланып жүргенін біледі. Автомобильдің осылай жиі қолдануымен келісе алмаған Қаржаубаев автомобильді пайдаланғаны үшін Сайлауовтан жолаушылар тасымалдаудан түскен табыстың 30%-ы мөлшерінде төлем орнатуды немесе шартты бұзуды талап етеді. Сайлауов Қаржаубаевтың талабы негізсіз деп санайды, өйткені олар Сайлауов тапқан табысының проценттік үлесіне үміттенуге болатындай бірлескен іс-әрекет шартын емес, жалға алу шартын жасасты. Сонымен қатар жалға алу шартында автомобильдің қандай мақсаттар үшін пайдалануы керек екені жайлы бірде-бір сөз жоқ. Келісімге келе алмаған тараптар заң кеңесшісіне барады, ол жердегі қорғаушы Сайлауовты жақтап, автомобильді пайдалану кезінде мақсаттық тағайындалуы сақталады деп мәлімдейді.

- Қорғаушының шешімі дұрыс па?

№ 5 есен.

«Қаршыға» акционерлік қоғамы «Ақбидай» ауылының селолық тұтыну қоғамына көкөніс сақтау орнын жалға береді. Бұл көкөніс сақтау орны колхоздың тұрақты (мерзімсіз) пайдалануына алынған жер учаскесінде орналасқан. Шарттың күші бар кезде қоғам колхоз келісімін алып, көкөніс сақтау орнын магазин етіп қайта жабдықтайды, ал кейін колхоз келісімін алмай-ақ, жалгер үйді бұзып, құрылыс материалы ретінде тура сол жерге үй салу үшін пайдаланған болатын. Колхоздың қоғамға көкөніс сақтау орнын қайтару туралы талап арызын сот жалгердің мүлікті қайтаруға және мүліктің нашарлауы мен құнсыздануы себебінен туған жалға берушінің шығындарын

өтеуге міндетті екенін негізге ала отырып, қанағаттандырады. Сот шешіміне шағым беріп, жауапкер мүліктің қазіргі кезде жоқтығын, ал сотта іс қаралып жатқан уақытқа қарай қоныстандырылған тұрғын үйдің құрылысы қымбат болып шыққандығынан колхоздың талап арызын қабылдамау керек деп көрсетті.

- *Жоғарғы сот қандай тарапты қолдау тиіс?*

- *Егер тұрғын үйге меншіктілік құқығы бәрібір де қоғамның пайдасына берілсе, жер учаскесін иемдену құқығы кімде болмақ?*

№ 6 есеп.

Қалалық мүлікті басқару комитеті «Арна» жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің өндірістік мұқтажына екіқабатты үйді 25 жылдық мерзімге жалға береді. Жалға алу шарты конкурстық негізде жасалды. Оған қатысқан серіктестік 1500 000 000 теңге төлеп барып осы үйді жалға алу шартын жасасу құқығына ие болады. Шартқа тұрғаннан 5 жыл өткен соң серіктестік шетел инвесторымен біріге отырып жаңа заңды тұлға құрады да, жарғылық қорға үлесі ретінде жалға алынған үйдің жартысын 10 жыл пайдалану құқығын береді. ҚМБК қызметкері жалдау ақысының серіктестіктен емес, оның ұйымдастырған біріккен кәсіпорыннан келіп түсетінін байқайды. Осыған байланысты серіктестікке жалға алу шартын бұзу жайлы талап арызы жолданады, өйткені ҚМБК-ның ойынша шарттағы үйді қосалқы түрде жалға өткізуге салынған тыйымды серіктестік бұзады. Ал серіктестік болса жалға алу шартында жалға алынған мүлікті пайдалану құқығын жаңа құрылған заңды тұлғалардың жарғылық қорына өткізуге тыйым салынбағандықтан, жалға алу шарты бұзылмады деп санады. Ал біріккен кәсіпорынның

жалгерлік ақыны аударуына келетін болсақ, ол оны серіктестіктің тапсырмасы бойынша және оның алдындағы қарызы есебінде жасағанын айтады.

- ҚМБК-ның дәлелдемесі дұрыс па?
- Талап арызына жауап дайындаңыз.

№7 есеп.

10 мамырда Қалалық мүлікті басқару комитеті жалға алу шартының мерзімі өткеніне байланысты «Арна» акционерлік қоғамын оған берілген үйден шығару туралы талап арызымен сотқа береді. Шартта оны бұзудың басқа жолы қарастырылғанына: егер шарт мерзімінің аяғына 2 ай қалғанда тараптардың ешқайсысы оның қысқартылуы жайлы сөз қозғамаса, онда ол тура сондай мерзімге, яғни 5 жылға ұзартылатынына сілтеу жасай отырып, қоғам талап арызға қарсылық білдіреді. ҚМБК болса, шартты бұзу жайлы талабын 1 көкекте, яғни шартты бұзу жайлы сөз қозғауға болатын мерзімнің аяқталуынан соң 5 ай өткенде береді.

- Бұл дауда кім әділ?

№8 есеп.

«Құрылыс» акционерлік қоғамы «Орал Трест» акционерлік қоғамына тас ұсақтайтын жабдықты 5 жылдық мерзімге жалға өткізеді. Жалға берушінің рұқсатымен жалгер тас ұсақтайтын жабдықты «Мереке» жауапкершілігі шектеулі серіктестікке 3 жылдық мерзімге қосалқы жалға береді. 6 айдан соң «Құрылыс» пен «Орал Трест» өзара келісімі бойынша шартты бұзуды ұйғарады. Сол себепті мүлік иесі «Мерей» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінен тас ұсақтайтын жабдықты қайтаруды талап етеді. Ал ол

болса, мерзімі әлі өтпеген қосалқы жалға алу шартын негіз етіп, жабдықты қайтарудан бас тартады.

Істі шешіңдер. Егер:

1) жалға алу шарты жалгердің жалға алу ақысын төлемеуіне байланысты бұзылған болса;

2) тас ұсақтайтын жабдық жалға берушінің келісімінсіз қосалқы жалға берілсе шешім өзгеріске ұшырай ма?

№9 есеп.

«Ұлан» акционерлік қоғамы «Абылай» жауапкершілігі шектеулі серіктестігіне ақысын өтеп сатып алу құқығын бере отырып 3 жылдық мерзімге «Volkswagen Polo» автомобилін жалға береді, яғни әрбір кезекті жалға алу төлемі сатып алу төлемі болып табылады. Шарт мерзімі өткен соң кезектегі жалға алу төлеміне тең болатындай сатып алудың қосымша ақысын төлесе, сол сәттен бастап жалға алушының автомобильді өз меншігіне айналдыруға мүмкіндігі туады. Екі жылдан соң «Абылай» банкротқа ұшырайды және оның амалсыз таратылуы барысында автомобильді сатып алу төлемдерін қайтару жайлы мәселе қозғалады. «Ұлан» бұған қарсылық білдіреді, өйткені оның ойынша, тек шарт мерзімі аяқталған соң ғана жалдап алушы сатып алу құқығына ие болады, демек жалға алу төлемдерін қайтарудың қажеті жоқ деп санады. Сонымен қатар шартта мынадай да қағида бар: егер жалгердің жасаған қателіктері кесірінен жалға берушінің ықыласы бойынша шарт мерзімінен бұрын бұзылса, сатып алу құқығы өзінен-өзі жойылады.

- Дауды шешіңдер. Осы шарт лизинг қатарындағы шарттарға жата ма?

№10 есеп.

Лизингалық компания болып табылатын «Весна» «Ағаш» ЖШС - пен лизинг шартына отырады. Аталған шарт бойынша «Весна» «Ағаш» электр зауытынан күшейткіш қондырғы алып беруге міндетті болады. Сатушыны лизинг алушының өзі таңдайды. Бұл шартта лизинг беруші, сатып алу-сату шарты бойынша сатушы өз міндеттерін орындамаған жағдайда - лизинг беруші жауап бермейтіндігі көзделеді.

«Весна» сатып алу-сату шартын жасасады. Алайда лизинг шарты бойынша мүліктің нақты бір жалға алушыға берілетіні жөнінде сатушыға ескертпейді.

Күшейткіш қондырғы белгіленген мерзім аралығында «Ағаш» ЖШС-ке беріледі. Бірақ аталған қондырғының кепіл мерзімі өтпей жатып, істен шығып қалады. Лизинг алушы сатушыдан күшейткіш қондырғыны ауыстырып, жарамдысын беруді талап етеді. Сатушы мүліктің лизинг шарты бойынша берілгеннен хабардар емес екендігін айтып, талапты орындаудан бас тартады. Осыдан кейін жалға алушы лизинг берушіден шартты бұзуды, сонымен бірге келтірілген шығынды өтеуді талап етеді.

- Істі шешіңдер. Егер сатушыны лизинг беруші өзі таңдаған болса, бұл жағдайда шешім өзгере ме?

№11 есеп.

Кеңсе тазалау қызметімен шұғылданып жүрген жеке кәсіпкер Шойбеков прокат бюросынан бір ай мерзімге шаңсорғыш алмақ болады. Себебі, өз шаңсорғышы кәсіпкерлік қызмет барысында істен шығып, тұрмыс-техникаларын жөндейтін шеберха-наға тапсырылған болатын.

Прокат бюросы шаңсорғыштың тұрмыстық мақсатта ғана пайдалануға арналғандығын және кәсіпкерлік мақсатта қолдану кезінде анық тез тозатындығын желеу етіп, шаңсорғышты беруден бас тартады. Сонымен бірге, прокат бюросының қызметкері мүлікті пайдалануға байланысты белгіленген бағада (тарифте), жоғарыда аталған жайлардың ескерілмегендігін айтады.

Прокат бюросының бас тартуы негізсіз, деп белгіленген Шойбаков сотқа берген талап-арызында, прокат бюросын шарт жасауға мәжбүрлеуді және кәсіпкерлік нәтижесінде алуға тиіс, күндік орташа табыстың тұрып қалған күндерге көбейтілген көлемінде шығынарды өтеуді талап етеді.

- Істі шешіңіздер. Егер шарт объектісі токарлық станок болса, сіздердің шешімдеріңіз өзгере ме?

№12 есен.

Азамат Исаев азамат Түркебаевқа пайдалануға № 1 өзінің роялін 10 жыл мерзімге жалға беру жөнінде келісіп төмендегідей шарт жасасады. Рояль бұрынғысынша Исаевтің үйінде қала береді. Ал Пернебаев, аптасына 1 рет сағат 16. 00-де Исаевтің үйіне келіп 2 сағат бойы төлемақы ретінде Пернебаев әр кез тағам алып келуге тиісті болады. Келісім жазбаша түрде рәсімделеді. Арада 2 жыл өткеннен кейін Исаев пен Пернебаев араздасып қалады, осы себептен жалға беруші рояльді пайдалануға келген жалға алушыны үйге кіргізуден бас тартады. Бұдан кейін Пернебаев талап арыз беріп Исаевтан рояльді алып пайдалануға қайта мүмкіндік алуға ше-шім қабылдайды.

- Сот қандай шешім шығаруға тиіс. Егер Пернебаевты рояльді пайдалануға Исаевтің үйін өзге де

мүмкіндіктерімен қоса ро-яльді сатып алған жаңа меншік иесі жібермесе сот шешімі өзгере ме?

№13 есен.

Азамат Ниетбек ашық акционерлік қоғамның өзіне тиесілі 10 акциясын Лезбекова деген азаматшаға жалға береді. Лезбекова акционерлік қоғамның жылдық кезекті жалпы жиналысына келіп оған қатысуға мүмкіндік алады, күн тәртібіндегі барлық мәселелер бойынша дауыс беріп дивидент алады да оны сол күні өз дивидент мұқтажыдығына жұмсап жібереді.

Алынған дивиденттерді қайтаруды талап еткен Ниетбекке, Лезбекова өз наразылығын білдіріп, жалға алынған мүлікті пайдалану кезінде өндірілген табыс шартта көрсетілмесе де жалға алушының меншігіне өтетіндігін айтады. Ниетбек сотқа жүгінеді.

- *Сот қандай шешім шығаруы тиіс?*

- *Сондай-ақ акция орнына вексель жалға берілген болса ше-шім өзгере ме?*

№14 есен.

Тұяқов Муслимовқа бір топ түбітті ешкілерін 3 жылға түбіт жинау мақсатында жалға береді, бұл арада пайдаланғаны үшін төлем ретінде әр жылғы өсімнен (төлден) кемінде бір лақ беріп тұруы жайлы өзара келісімге келеді.

Жалға алынған алғашқы жылда-ақ ешкілердің ешқайсысы төлдемейді. Мұны біліп Тұяқов жалға алған мүлікті пайдаланғаны үшін төлем төлеуді талап етіп, ол орындалмаған жағдайда шартты бұзып шығынды өтеуді талап етуге құқылы екендігін көрсетеді.

Муслимов өз тарапынан мүлікті пайдалану жағдайын нашарлатқандығы үшін төлем төлеуден босатуды талап етеді. Тұяковтың көршісі Қанатов осы дауға қатысты «ешкілерден төл алынбаған болса онда Муслимов дәл сондай ешкі лағын сатып алып оны төлем ретінде қайтаруы тиіс» деген пікір айтады.

- Осы дауда қай тарапты қолдар едіңіздер?

№15 есеп.

Азамат Мартынов «Ломбарт» бюросынан 6 айға ақылы негізде бейне магнитафонды жалға алады. Бір ай пайдалануда болғаннан кейін бейнемагнитафон істен шығып қалады. Үйге шақырылған «Ломбарт» бюросының қызметкері бейнемагнитафонды жөндеуге алу қажеттілігін айтып, жөндеу аяқталғанға дейін ақы алмайтындығын айтады.

Мартынов өз тарапынан «Ломбарт» бюросынан шартты бұзып, прокат төлемін қайтарып беруді, сонымен бірге келтірілген залалды (бейнемагнитафонды тасымалдау кезінде таксиге төленген шығынды және басқаның ақшалай қаражатын заңсыз пайдаланғандығы үшін), моральдық зиянды өтеу туралы талаптар қояды. «Ломбарт» бюросы талапты орындаудан бас тартып, аталған жағдайлар заңда прокат шартын бұзуға негіз болып көзделгендігіне сілтеме жасайды. Сондай-ақ Мартынов бейнемагнитафонның пайдалану ережесін дұрыс сақтамауы да мүмкін, әдетте өзінен өзі бұл зат бұзылмайды. Мартынов арызбен сотқа жүгінеді.

- Сот қандай шешім шығаруы керек?

- Бейнемагнитафонның пайдалану ережесінің бұзылуын кім дәлелдеуге тиіс?

№16 есен.

Ерлі-зайыпты Кубеевтер кәметке толмаған екі балаларына қатысты ата-аналық құқықтарынан айырылған. Оларды балаларымен бірге тұруы мүмкін емес деп танып, сот бір мезгілде оларға басқа тұрғын орын бермей үйден шығарып жібереді. Кубеевтер соттын басқа тұрғын орын бермей үйден шығарып жіберуін дұрыс емес деп санайды, өйткені тұратын басқа орындары жоқ. Сонымен қатар олардың балалары қазіргі үйде қалмай, балалар мекемесіне жіберіледі, демек, орын бос қалады.

Осы негіз бойынша Кубеевтер кассациялық сотқа халық сотының шығарған шешіміне шағым жасайды. Онда олар тұрғын үйден шығару жөніндегі шешімнен соттын бас тартуын талап етеді.

- Жоғарғы сот қандай шешім шығаруы тиіс?

№17 есен.

Ержанов сот шешімі бойынша әрекетке қабілетсіз деп танылады да 2004 жылдың ақпан айында оған қамқоршы болып Кенесбаев тағайындалады. Кенесбаев қамқоршы болып табылады. 2004 жылдың наурыз айында Кенесбаев құқық қорғау органдарынан әрекетке қабілетсіз Ержановтың қамқоршысы болып табылатынын жасырып, Ержановтың тұрғын орнына танысы ретінде тіркеледі.

2004 жылдың желтоқсанында Ержанов және Кенесбаев жергілікті әкімшілікпен тұрып жатқан 2 бөлмелі пәтерді олардың үлестік меншігіне (әрқайсысына 1/2-ден) беру жөнінде шарт жасасады.

2005 жылдың ақпанында прокурордың наразылығы бойынша төлқұжат кеңсесінің бастығы Кенесбаевты заңды бұзып тіркелуші ретінде тіркеуден алады.

Сонымен қатар, прокурор жекешелендіру шартының жарамсыздығын таңу туралы талап арызын сотқа жібереді.

- *Іс қалай шешілмек?*

- *Қандай заңсыз әрекеттер жіберілген?*

- *Жекешелендіру жөніндегі шарттың субъектісі кім бола алады?*

- *Қамқорлыққа алынушының тұрғын үй алаңына қамқоршының қандай құқықтары бар?*

№18 есеп.

Дүйсенбин кәмелетке толмаған үш баласымен бірге бөлек екі бөлмелі пәтерде тұрып жатты және сонда тіркелген. 2004 жылдың тамызында ол балаларын анасына Қарағанды облысына кететін болғандықтан тіркеуден шығарады. Сол айда ол жергілікті әкімшілікпен өзі тұрып жатқан пәтерді меншікке өткізу туралы шарт жасасады және содан кейін тез арада Түзелбаевқа сатып жібереді. Соңғысы оны Баалгариновтың тұрғын үйіне алмастырып алады.

Прокурорлық тексеру барысында Дүйсенбинаның үш баласына қатысты ата-аналық құқығынан айырылғаны анықталады, ал балалар Қарағандыда тіркелгенімен, іс жүзінде әжесінің үйінде Өскеменде тұрып жатыр.

- *Прокурор қандай талап арыз беруі қажет?*

- *Пәтерді жекешелендіру жағдайында кәмелетке толмағандардың құқығы қандай?*

№19 есеп.

Ерлі-зайыпты Абдрахмановтар бөлек тұрып жатты: Абдрахманов — бір бөлмелі пәтерде, ал Абдрахманова жеті жасар баласымен және ата-анасымен - 2 бөлмелі пәтерде. Абдрахманов өз пәтерін жекешелендіру мақсатымен жекешелендіру агенттігіне арызын береді. Алайда

өндірістегі жазатайым оқиға нәтижесінде қайтыс болып кеткендіктен, пәтерді өз меншігіне алып үлгермейді. Оның әйелі сол пәтерге өзін құқықты деп санап, тұрғын орнын жақсартуға мұқтаж және әкімшілікте кезекте тұратын болғандықтан оған және оның баласына осы пәтердің берілуі туралы арызбен жергілікті әкімшілікке барады.

- *Оның талаптары қанағаттандырылуға жата ма?*

№20 есеп.

Сағындыковтар тарихи және мәдени ескерткіш-үйдің соңғы қабатындағы төрт бөлмелі пәтерді жекешелендіріп алады. Үй күрделі жөндеуден ешқашан өткізілмеген болатын және қалалық бюджетте қаржы жоқтығынан жекешелендіру сәтіне қарай жөндеу жоспарланбаған еді.

Жекешелендіруден кейін үйдің төбесін ұстап тұратын жоғарғы бағандар құлап, пәтер тұруға жарамсыз болып қалады. Осыған байланысты Сағындыковтар олардың меншігіне тең бағалы пәтер беруді талап етіп, жергілікті әкімшілікке барады. Әкімшілік өкілінің ойынша, басқа тұрғын алаңы тек пайдалануға ғана және мемлекеттік (коммуналдық) тұрғын үй берудің қазіргі нормаларына сәйкес беріледі. Онымен қоса, ол ауданда сондай тұрғын алаңы бар пәтерлердің жоқтығын сілтеп, қандай да бір сол тектес тұрғын орын босағанын күтуді немесе егер де өз қаржысымен жөндеу жұмыстарын жасайтын болса, уақытша тұрғын орнын бере алатынын айтады. Сағындыковтар, үйді күрделі жөндеуге мүмкіндігі болмай, тұрғын орынның жедел түрде және уақытша емес, тұрақты пайдалануға берілуі тиіс және оның тұрғын алаңы бұрынғы пәтердікінен кіші болмауы тиіс деп санады.

- Жоғарыда аталған жағдайларды ескере отырып қоныс аударудың қандай тәртіпте жүзеге асырылу керектігін айтыңыз.

- Та-раптардың дәлелдеріне талдау жасаңыз.

ТАҚЫРЫП 4. Мердігерлік. Өтелмелі қызмет көрсету.

№1 есен.

Екі ағаш ұстасы Арсеновпен 1 маусымға қарай оның саяжайында ағаштан гараж салып беретіні жайлы келіседі. Жұмыстардың бағасы тараптардың еңбек келісімің деп атаған жазбаша құжатында белгіленеді. Онда салынатын құрылысты сипаттамасына (гараж өлшемі, фундамент материалы, темір төбе және т.б.) қатысты барлық шарттар белгіленеді. Құрылыс материалдарын Арсенов 10 мамырға дейін жеткізіп беруді міндетіне алады. Ағаш ұсталары жұмысқа уақытында кірісіп, 28 мамырда барлық жұмыс дерлік бітуге таяу болады. Олар Арсеновтан 30 мамырға дейін келіп жұмысты қабылдап алуын сұрайды. 29 мамырда қақпаларды орнату ғана қалады. 28-нен 29-на қараған түнде найзағай соққысынан гараж тұтастай өртеніп кетеді. 2 маусымда таңертең жұмыстарды қабылдау үшін келген Арсенов сақталған фундаментті және орнатылмаған қақпаны көреді. Өзі мен ағаш ұсталары арасында мердігерлік шарты жасалған деп санап, Арсенов жасалған жұмыстың ақысын төлеуден бас тартып, ұсталардың өз материалынан жаңа гараж салуды талап етеді. Барлық жұмыстар (қақпаны ілуден басқасы) толығымен жасалғандықтан ағаш ұсталары сыйақыға құқықтары бар деп санайды, ал олар бірақ жасасқан шарт қандай екенін білмейді. Оларды келісілген сыйақы ғана қызықтырды.

- Тараптардың дәлелдерін талдаңыздар.

- Егер өрт маусымның 1-нен 2-не қараған түні болған болса, шешім өзгерер ме еді?

№2 есеп.

Ережепов тігінші Масатовпен қысқы пальто тігу туралы келісім жасайды. Ережепов тек матасын, ал бар қосымшасын, яғни қара қаракөл жағаны Масатов табатыны жайында уағдаласады. Ережепов Масатовтың кеңесімен пішінін ескере отырып таңдап алған жағаның құны 6 000 теңге төңірегінде болады. Жұмысты орындау уақыты бір айға белгіленеді. Екінші рет киім өлшеу кезінде Масатов Ережеповқа қымбаттағанына байланысты жағаны 8500 теңгеге алуға тура келгенін айтып, осы жағдайды ақырғы есептесу кезінде ескеруін сұрайды. Ережепов 2500 теңге қосымша төлем жасауға қарсылық білдіреді, бағаның өзгеру салдары оның есебіне жатпауы тиіс деп санады.

Ережепов пальтоны алуға келгенде оның пальтосына жапсырылған қаракөл жағасы айтарлықтай кіші екені анықталады. Тараптар арасында дау туады. Ережепов пальтоны белгіленген баға бойынша бастапқы жағасымен беруді талап етеді. Ал Масатов болса, 2 500 теңге қосымша төлем жасамай, Ережепов пальтосын бастапқыда келісілген жағамен алуға құқығы жоқ деп санады. Дау соттың қаралуына беріледі.

- *Істі шешіңдер.*

№3 есеп.

3. «Шығыс» акционерлік қоғамы «Батыс» кооперативімен өнім беру шартын жасайды, ол бойынша кооператив АҚ-ға персоналды компьютер жеткізіп оны орнатып әрі келешекте қажет болған жағдайда жөндеп тұруға келіседі. Шартта қарастырылғандай компьютерлер 1

қыркүйектен кешіктірілмей қойылуы тиіс еді. Бірақ 20 тамызда Кооператив бағалардың өзгеруінен қоғам үшін компьютерлерді дер кезінде алмаған соң, оларды орнатып бере алмайтынын, ал қоймасында бар компьютерлер басқа объектіге арналғанын мәлімдейді. Қоғам компьютерлерді сатып алудың және орнатудың барлық шығындарын «Батыс» кооперативіне жүктеп, «Шығыс» компаниясына компьютерлерді сатып алуды және орнатуды тапсырады.

Жұмыстар орындалып болған соң, қоғам кооперативтен жөнге келтіру, сынақтан өткізу және қызмет көрсету жұмыстарын орындауды талап етеді. Кооператив өкілі компьютерлерді сатып алудың және орнатудың барлық шығындарын қоғамның өзі кооперативке жүктеп, шартты бұзғанын, және сондықтан да жөнге келтіру мен сынақтан өткізу жұмыстарын кооператив жасамайтынын айтады. Ал техникалық қызмет көрсету бұл жағдайда қоғаммен жасасқан тапсырма шартында қарастырылмаған, өйткені орнатудан бөлек жөнге келтіру мен сынақтан өткізу жұмыстары кооперативтің мүддесіне кірмейді. Кооперативті шартты орындауға міндеттеуді талап еткен қоғам сотқа талап-арыз береді.

- Бұл дауда кім дұрыс?

№4 есеп

Азаматша Айдарова жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің ательесінде шетелде сатып алынған қымбат матадан костюм тігуге тапсырыс береді. Костюм пішіні тапсырыс берушінің матасы мен тұлға ерекшеліктері ескеріле отырып, ателье суретшісінің қолымен жасалған болатын, пішіннің кескіні Айдаровамен келісіліп, шартқа қосымша ретінде тіркеледі. Ателье барлық жұмыстарын уақытында орындайды. Дайын бұйымды алуға келгенде,

тапсырыс беруші костюмді киіп көреді де, таңдап алған пішін оны жуандатып және егде етіп көрсететін болған соң, оған жараспайды деген ойын айтады. Киім пішуші дайын бұйымға оның сапасына зақым келтірмей өзгерістер енгізу мүмкін емес-тігін тапсырыс берушіге түсіндіріп береді. Тапсырыс беруші дайын костюмді алудан бас тартады да жаңа пішін бойынша басқа костюм тігіп беруді талап етеді. Ателье тапсырыс берушінің талабын орындаудан бас тартып, өз алдына, істелген жұмыстың ақысын төлеуді талап етеді. Тапсырыс беруші сотқа барады. Сот мәжілісі барысында Айдарованың қорғаушысы суретші жасап шығарған пішіннің ерекшеліктері жайлы тапсырыс берушіні алдынала ескертіп қоюға міндетті екенін айтады. Онымен қоса, мердігер бұйым сапасына әсер ететін жағдайлар жөнінде тапсырыс берушіге алдын-ала айтуға міндетті.

- Істі шешіңіздер.

- Егер де дайын бұйым пішіні жағынан тапсырыс берушінің көңілінен шықпаған жағдайда тапсырыс беруші мердігерге қандай талаптар қоюға құқықты?

№5 есеп.

Кәрімбаев ательеге үйлену той костюмін тіккізуге тапсырыс береді. Той 15 мамырда өткізілуі тиіс еді, ал тапсырысты орындау 10 мамырға келісілген. Тігу барысында пішілген костюмнің бір бөлшегі - жеңі жоғалып кетеді. Материал Кәрімбаевтікі болған соң, ал ательеде ондай мата табылмағандықтан, ателье костюмді мерзіміне қарай бітіруге мүмкіндігі болмады. Кәрімбаевқа телефон арқылы костюмнің мерзімге қарай дайын болмайтыны және егер Кәрімбаев бағасын төлейтін болса, ателье ол үшін басқа матадан костюм тігіп беретіні хабарланады. Костюмнің уақытында дайын болатынына Кәрімбаев сенімсіз болады да коммерциялық дүкеннен шетелдік костюм сатып

алып, сол костюмнің және матаның бағасының орнын толтыруды және тапсырысты мерзімінде орындамағаны үшін айып төлеуді, сонымен қоса сатып алынған костюм бағасынан 10 есе артық мөлшеріндей бағалаған моральдық зиянның орнын толықтыруды талап етеді.

Сот ательеге Кәрімбаевтың сатып алған костюмінің құнын төлетеді және моральдық зиян мөлшерін сол сомаға теңдей етіп белгілейді*. Басқа талаптарды қанағаттандырудан сот бас тартады.

- *Сот шешімі дұрыс па?*

- *Тапсырысы орындалмаса, сондай-ақ берген матасы жоғалған жағдайда тапсырыс берушінің қандай құқықтары бар?*

№6 есеп.

Бексултанов радиотеледидар аппараттарын жөндеу шеберханасына жөндеуге тасымалданатын түрлі-түсті «Звезда» теледидарын алып келеді. Бір аптадан соң ательеде ұрлық болып, оның нәтижесінде Бексултановтың теледидары да ұрланып кетеді. Алдын-ала тергеудің барысында ателье қызметкерінің кінәсі бойынша ателье сигнализация жүйесіне қосылмағаны анықталады.

Бексултанов ательеден теледидарлардың қазіргі бағасына сәйкес құнын төлеуді талап етеді, онымен қоймай айып төлеуді және моральдық нұқсанның орнын толықтыруды талап етеді.

- *Істі шешіңіздер.*

- *Егер Бексултанов теледидарды ательеде істейтін танысына беріп, ешқандай қолхат алмаған болса, шешім өзгере ме?*

№7 есеп.

Шетелдік фирма «Вельс» жауапкершілігі шектеулі серіктестігімен шарт жасасады, ол шарт бойынша серіктестік әр квартал сайын фирманы Алматы нарығындағы темірден жасалған тауарлар маркетингі бойынша ақпаратпен қамтамасыз етіп тұруға міндетті болады. Ақпарат электронды түрде - факсмодемдық байланыс арқылы электронды почтамен берілуі тиіс болатын. Серіктестіктің есеп шотына қаржы түскенде жасалған шарттың заңдылығына салық инспекциясы күмәнданады. Салық инспекциясы серіктестік қызмет көрсеткені үшін сыйақы алады деп санады, ал серіктестік болса, олардың фирмамен мердігерлік шарт жасасқанын айтады. Салық инспекциясы заңгердің кеңесін алуға барады.

- Қандай түсініктеме берілуі тиіс?

- Қызмет көрсету жөніндегі шарт пен мердігерлік шарттың айырмашылығы неде?

№8 есеп.

Азамат Тайбеков бір топ жұмысшылармен өз жерінде саяжай мен басқа да құрылыстарды (қора, монша және т.б.) салу жөнінде шарт жасасады. Өзара қарым-қатынасты реттеу мақсатында Тайбеков көршісінен алған мердігерлік шарттың үлгісін ұсынады. Жұмысшылардың бригадирі бұған келіспей, өздерінің құрылыс-монтаж трестінде істегенде пайдаланған күрделі құрылыс жөніндегі мердігерлік шартын ұсынады. Осы екі вариант негізінде тараптар «саяжай мен қосымша құрылыстарды салу туралы шарт» деп атаған біртұтас құжатқа қол қояды. Жұмыстарды бригада сапалы әрі белгіленген мерзімде орындайды. Қабылдап алуға 3 күн қалғанда қатты желден

электрөткізгіш жанып кетіп, барлық салынған құрылыстар өртеніп кетеді.

Бригада жұмыс үшін сыйақы төлеуді және оған кеткен құрылыс материалдарының бағасының орнын толтыруды талап етеді - Тайбеков болса, мердігер жұмыстарды өзі тәуекелге бара отырып орындайтынын сілтеп, төлем төлеуден бас тартады. Дау соттың қарастыруына беріледі.

- Бұл дауда кімдікі дұрыс?

- Құрылыс мердігерлік шартының шарттар жүйесінде алатын орны қандай және оның ерекшелігі неде?

- Инвестиция ұғымы мен күрделі құрылыс ұғымының арақатынасы қандай?

№9 есеп.

Тұрмысқа қажетті химиялық заттарды өндіретін жаңа кәсіпорынның құрылысы үшін тапсырыс беруші – «Солтүстік» акционерлік қоғамы мен мердігер – «Жетісу» акционерлік қоғамы арасында мемлекеттік контракт жасалады. Құрылыс жаңадан басталған құрылыс мерзімі үш жылдық құры-лыстардың лауазымды тізіміне енгізілген болатын. Құрылысты қаржыландыру қайтармалы негізде берілген республикалық бюджет қаржысы есебінен және тапсырыс берушінің өз қаржылық ресурстарынан жүзеге асырылды. Екі жылдық құрылыстан соң бюджеттік қаржы бөлінбеудің және экологиялық талаптардың қайта қаралуынан құрылыс тоқтатылады. Тапсырыс беруші мердігерге құрылыстың тоқтап қалуына байланысты шығындардың орнын толықтырудан және орындалған жұмыстардың соңғы кезеңі үшін ақы төлеуден бас тартады, сондағы сілтегені - бұл жағдайда (оның анықтамасы мердігерлік шартқа қосымша келісімде қарастырылады, ал

ол келісім жасаспаған болатын) жұмыстардың ақысын төлеу мен шығындар орнын толықтырудың ерекше тәртібі мемлекеттік контрактта белгіленгені. Мердігер ондай дәйектеуге келісе алмай, ҚР Азаматтық кодекстің 662-бабын басшылыққа ұстауды ұсынады. Тараптар өзара келісімге келе алмағандықтан, мердігер тапсырыс берушіге талап арызбен сотқа барады.

- *Бұл дауда кімдікі дұрыс?*

- *Сот қандай шешім шығаруға тиіс?*

№10 есеп

Шетелдік компания жауапкершілігі шектеулі серіктестікпен шартқа отырады. Шарт бойынша серіктестік әрбір үш күн сайын компанияға Орал қаласы бойынша кеңсе тауарларына деген нарықтық сұранысты болжап, ол туралы ақпарат беріп тұруға міндеттенеді. Ақпарат электрондық тасымалдағыш арқылы - электрондық почтамен факс модемдік байланыс арқылы жеткізілуге тиіс болатын. Серіктестіктің есеп шотына ақша қаражаты келіп түскенде салық инспекциясында жасалған шарттың құқықтық табиғаты туралы сұрақ туындайды. Яғни, жасалған шарт мердігерлік шарт па, әлде өтелмелі қызмет пе, себебі бұл жағдай салық төлеудің мөлшеріне тікелей әсер етеді.

- *Сіздердің пікіріңізше өтелмелі қызмет көрсету шартын мердігерлік шарттан ажыратуға болатындай қандай да бір белгілер бар ма?*

Тақырып 5. Тасымалдау.

№1 есеп.

Петропавлдағы «Ауыр машина жасау зауыты» көтергіш-көліктік жабдықтар зауытына порталды крандар үшін электрмоторларын жөнелтеді. Жүк мерзімінен 10 күн кешігіп келеді. Моторлардың уақытында жеткізілмеу себебінен зауыт Атырау мұртына крандар жеткізу міндеттемесін орындай алмай қалады да, соңғысына шартты орындау мерзімін бұзғаны үшін айып төлейді. Осыған байланысты көтергіш-көліктік жабдықтар зауыты Жетісу темір жол Басқармасынан жүкті (электрмоторларды) кешіктіріп жеткізгені үшін айып төлеуді және сатып алушыға крандарды мерзімнен кешіктіріп жеткізгені үшін төлеген және Каспий пароход шаруашылығына жүкті (крандарды) тасымалдауға бермегені үшін төлеген айыппұлдар шығындарының орнын толдыруды талап етеді.

- *Зауыт талаптарын қанағаттандыруға бола ма?*

№2 есеп.

Автомобильдік көлікпен жүк тасымалдаудың бір жылдық шартын жасасу барысында автокөліктік кәсіпорын мен жүк жөнелтуші арасында шарт бойынша келіспеушіліктер туады.

Автокөлік кәсіпорны жобаға келесі шарттарды енгізеді:

1. Жүк жөнелтуші жүктің дұрыс жүктелмеуінің барлық салдарына, оның ішінде тасымалдау құралдарының зақымдануына және тасымалдау қауіпсіздігіне жауапты. Бірақ жүк жөнелтуші тарап оған келіспеушілік білдіреді, себебі жүк тасымалдау Ережесі бойынша жүкті тиеу

барысында автокөлік жүргізушісі оны қадағалап тұруға міндетті.

2. Егер басқару органдарының шешімі бойынша автокөлік құралдары мемлекеттік тапсырмаларды орындауға тартылатын болса, онда тасымалдау құралдарын бермегені үшін автокөлік кәсіпорны жауапкершіліктен босатылады.

Жүк жөнелтуші тарап мұның заңсыздығын айтып өз алдына шартқа келесі шарттарды енгізуді талап етеді:

1. Жүк алушыларға жүктерді мерзімінен кешіктіріп жеткізу салдарынан туатын шығындарының орнын автокөлік кәсіпорны толықтырады.

2. Егер де жүк жөнелтуші автокәсіпорынды тасымалдау құралдары берілмей тұрып 2 сағат бұрын ескертіп қоятын болса, онда ол тасымалдауға жүк бермегені үшін жауапты болмайды. Бұл шарттарға автокәсіпорын қарсы болады.

- Осы дау қалай шешілуі қажет?

№3 есеп

«Бейне» жабық акционерлік қоғамы темір жол басқармасына контейнерде тасымалданған жүктің ылғал тиіп, сол себептен жүк бағасының түсуінен туған шығындардың орнын толықтыру жөнінде талап арызын ұсынады.

Коммерциялық актіде көрсетілгендей, төбесінде тігістерінің арасы ажырап кеткен техникалық жағынан жөнді емес контейнерге жүкті тиеген жүк жөнелтушінің кінәсіне сілтеп, темір жол арыз берушінің талабынан бас тартады.

«Бейне» жабық акционерлік қоғамы контейнердегі кемшіліктерді жүк жөнелтуші жүкті тиеу кезінде байқауы

мүмкін емес, өйткені олардың тек қараңғыда жасанды жарық түсіргенде байқалғанына сілтеп, жүктің бұзылуы үшін темір жол жауап беруі тиіс деп, талап арыздың қанағаттандырылуын қайталап қояды.

-«Бейне» ЖАҚ-ның талап арызы қанағаттандырылуға жата ма?

№4 есеп.

2015 ж. 20 маусымында «Сайман» зауыты Солтүстік темір жол басқармасына 2015 ж. ақпан және наурыз айындағы жүк тасымалдау жоспарын орындамағаны үшін айып төлеуге және жолдың вагондарды қоймау себебінен өнімді жеткізу мерзімінен кеш қалғаны үшін зауыттың өз сатушыларына төлеген айыбы көлемінде шығындарының орнын толтыру жөнінде талап арыз береді.

Жол Басқармасы талап арыз бойынша келесідей қарсылықтарын білдіреді:

1. жүк тасымалдау жоспарын орындамағаны үшін айып төлеуді талап етуге қатысты арыз беруші Қазақстан Республикасы Темір Жолдарының уақытша Жарғысының 152 б. қарастырылған талап қою тәртібін бұзған: айыптың тиісті сомалары бойынша есептесу арыз берушіге - ақпан айындағысы 6 наурызда, ал наурыз айындағысы 12 сәуірде хабарланған болатын. Ал арыз берушінің талабы тек 20 мамырда, яғни белгіленген мерзім өткен соң жасалған болатын, соған байланысты ол арыз берушіге қарастырылмай қайтарылады; 2. қалған сомаларды өндіріп алу ТЖЖ-мен қарастырылмаған, өйткені олар арыз берушінің өз міндеттемелері бойынша кеткен шығындар болып табылады.

Қазіргі заң бойынша талап қою үшін мерзім белгіленбеген, ал шығындар жолдың жүк тасымалдау

жоспарын орындамағанының салдарынан шыққанын айта отырып, зауыт өз талаптарын қанағаттандыруды талап етеді.

Бұл дауда кімдікі дұрыс және істі қалай шешкен жөн?

№5 есеп.

Тасымалдаудың толық айлық жоспарына және жүк жөнелтуші, яғни «Апа» бірлестігінің — сұранысына сәйкес Жетісу темір жолының Ақтаудағы бөлімі 2016 ж. сәуір айында жүктерді тасымалдау үшін бірлестікке 300 вагон (тең партиялармен онкүндік сайын) жіберуі тиіс еді. Бірлестіктің тасымалдауға қажетті рудаға көп мөлшерде ие болғаны жайында мәлімет алған жол бөлімі, бірінші онкүндікте 100 вагонның орнына қойырту ретінде 120 вагон жібереді. Бірлестік, 100 вагонды тиеп, еш негіздеусіз 20 вагонды тиеуден бас тартады.

Екінші онкүндікте жоспар бойынша 100 вагонның орнына жол 80 вагон, ал үшінші онкүндікте жүк жөнелтушінің мәлідемесіне сәйкес 100 вагон береді. «Апа» бірлестігі темір жолдың Ақтаудағы бөліміне тасымалдау жоспарын орындамау — екінші онкүндікте 20 вагон кем бергені үшін айып төлеу жөнінде талап арызын ұсынады.

Талап арызға қарсылық білдіре отырып, жол бөлімі жүк жөнелтушінің талабын негізсіз деп көрсетеді, өйткені екінші онкүндікте бірінші онкүндікте жіберілген, бірақ тиелмеген, 20 вагонды есепке ала отырып, 80 вагон жіберілген болатын.

Сонымен, жалпы бір айда 300 вагон жіберілді, яғни тасымалдау жоспары орындалды. Тасымалдау жоспарын орындамау үшін айып төлеу ай нәтижелері бойынша жасалуы керек.

Жол бөлімі өз алдына «Апа» бірлестігінен бірінші онкүндікте тиелмеген 20 вагон үшін айып төлеуді және сол себептен тұрып қалған вагондардың келтірген шығындарын өтеуді талап етеді. Сонымен қатар, талап арыз бөлімге емес, жүк тасымалдау бойынша құқықтық қарымқатынастардың субъектісі болып табылатын темір жол басқармасына қойылуы тиіс деп санады бөлім.

- Тараптардың дәлелдерін талдап, дауды мәні бойынша шешіңдер.

№6 есеп.

Супермаркет дүкені тасымалдаушыға - Алматы темір жол басқармасына және өнім берушіге - ет комбинатына жауапкер ретінде жетіспеген еттің орнын толықтыру туралы талап арызын береді. Жүк бүтін вагонда, бірақ пломбасы жоқ күйде келеді. Оны ашқанда вагонның толығымен жүктелгені және жетіспеген жүк мөлшері оған сыймайтыны анықталады. Еттің кесілгені және басқа зақымдары байқалған жоқ. Бұл жайттар ет комбинатының экспедиторымен расталып, коммерциялық актіде көрсетілген.

- Жүктің жетіспеушілігіне кім жауап тартуы тиіс?

- Егер жүк жіберуші жөнелткен вагон белгіленген бекетке дұрыс күйде және пломбаларын сақтап келген болса, шешім өзгере ме?

№7 есеп.

Шымкенттен Алматыға №5 автокәсіпорынның көлігімен жартылай жүн матасын тасымалдау барысында жол бойында көлікте өрт пайда болып, нәтижесінде жүктің бір бөлігі опат болады да қалған мата зақымданады. Өзіне қойылған талаптан, ал кейіннен опат болған және

зақымданған матаның құнының орнын 5 млн. теңге сомасында толықтыру жөніндегі сотқа берген талап арыздан автокәсіпорын бас тартады. Жауапкер автокөліктің көрсетілген жүк түрін тасымалдауға жарамсыз болғанын және оған жүк жіберуші кінәлі деп санайды. Көлік арызданушыға жабдықтарды тасымалдау үшін берілген болатын. Мата секілді жүк тек арнайы көлікпен тасымалдануы тиіс, әрі бұл маталар қайтар жолда тиелген.

Істі қарастыру кезінде, өрттің себебі көліктің техникалық жағынан оңды болмағанында жатқаны анықталады – 60-65 км/сағ. жылдамдықпен келе жатқанда, кардандық вал бөлектеніп, бензобакқа соғылады да оны теседі, содан барып өт шығады.

- Сот қандай шешім шығаруы тиіс?

№8 есеп.

Темір жолдың тасымалдау құжаты бойынша Ереваннан жүк жөнелтуші пломбалаған контейнерде теміржол-су қатынасымен Маңғыстау облыстық Агроөнеркәсіп басқармасына жүк - электр техника заттарын жібереді. Жүкті Кавказ темір жолынан Каспий кеме шаруашылығының кемесіне тиелгенде Ақтау портында контейнердің бұзылғаны байқалады, соған байланысты порт контейнерді ашып, оның ішіндегісін тексеруді талап етеді. Ақтау портында жүк алушыға жүк Ақтау портындағы Бархатная бекеті жасаған коммерциялық актідегі көрсетілгендей жетіспеушілікпен беріледі. Жүк алушы Каспий кеме шаруашылығының Басқармасынан жетіспеген жүк сомасының орнын толықтыруды талап етеді. Кеме шаруашылығының басқармасы жүк жетіспеушілігінде өз кінәсін жоқ деп біліп, Кавказ темір жолының Басқармасына

талаптық материал жібереді, ол талапты қанағаттандырудан бас тартады.

Жүк алушы Каспий кеме шаруашылығына талап арыз береді. Жүк жетіспеушілігінің пайда болуына Каспий кеме шаруашылығының кінәсі жоқ деп санап, сот талап арызды жүк жіберушіге және Кавказ темір жолының басқармасына беруді ұсынып, талаптық материалды арыз берушіге қайтарып береді. Жүк жіберуші соттың бұл шешіміне шағым береді.

- *Осы дау қалай шешілуі қажет?*

№9 есеп.

Сапарғалиев Қостанай қаласында жиһаз гарнитурын сатып алып, оны фабрикалық буып-түйілген күйі қолына жүк квитанциясын алып, теміржолмен жүк құжаты бойынша Алматыға жөнелтеді. Жүгін алуға келгенде Сапарғалиев гарнитурдың керегесіне зақым келгенін, сервант әйнектері сынғанын, оның керегелері ұқалып қалғанын, ал 6 орындықтың екеуі жоқ екенін көреді. Гарнитурды алудан Сапарғалиев бас тартады да, оның құнының орнын толтыруды талап етеді.

Темір жол басқармасы Сапарғалиевтің талаптарын орындаудан бас тартады, ал жауабында жүктің Қостанай қаласының жөнелту бекетінің бүтін пломбасымен, сау вагонда келгенін көрсетеді. Және талабын соларға қою керегін айтады.

Сапарғалиев Темір жол басқармасынан гарнитур құнын өндіріп алу жөнінде сотқа талап арызын береді.

- *Сапарғалиевтің талап арызы қанағаттандырыллықтай ма?*

- *Егер қанағаттандырар болса, онда қандай мөлшерде?*

- *Тасымалданатын жүктердің сақталмауынан туатын темір жолға қойылатын талаптардың тәртібі қандай?*

№10 есеп.

Жолаушы Мұқанов поездға 20 мин. кешігеді. Темір жол вокзалының кассасына барып, ол поездға қала маңындағы поездарының кешігуінен отыра алмай қалғанын, яғни өз кінәсінен емес, темір жол кінәсі екенін түсіндіре отырып, билеттің толық құнын қайтаруды талап етеді. Кассир Мұқановтың талабын орындаудан бас тартады.

- *Мұқанов талабын қанағаттандыру керек пе?*

- *Есепті әуе және автомобиль көліктері вариантында да шешіп көріңіз. Егер Мұқанов поезд кеткеннен кейін 2 күн өткен соң осы күндері ауруханада жүрек ауруымен жатқанын анықтайтын қағазын ұсынып, билет құнын қайтаруды талап ететін болса, шешім өзгерер ме еді?*

Тақырып 6. Сақтандыру. Есеп айырысу.

№1 есеп.

Сақтандыру компаниясы банкіге ақша салушылардың салым сомасының төленбеу қауіпқатерін сақтандыруға алады. Банк пен ақша салушы арасында жасасқан шарт бойынша салымды қайтаруды мерзімінен кешіктіргені үшін әрбір күнге салым сомасының 2%-і мөлшерінде, бірақ салым сомасының екі есесінен аспайтындай айып төлеу белгіленген. Кейбір салымдар мерзімінде қайтарылмай, ақша салушылар сақтандыру компаниясынан салым сомасымен қоса, жоғарыда айтылған айып пен процентін де төлеуді талап етеді. Ондай төлем беру сақтандыру

шартында қарастырылмағанына сілтеп, сақтандыру компаниясы процент пен айыпты төлеуден бас тартады. Сақтандырушыдан процент пен айыпты төлеуді талап етіп, бірқатар ақша салушылар талап арызбен сотқа барады. Өз талаптарын негіздеу үшін олар «банктің ақша салымдарын қайтару және процент төлеуі бойынша міндеттемелерін орындауды сақтандыру компаниясы кепілдейді» деп айтылған газеттердегі жарнамалық хабарламаларды ұсынады.

- *Істі шешіңіздер. Егер сотта істің қаралуы барысында сақтандыру шарттарын банк ақша салушылар - сақтандырылғандар пайдасына жасасқаны анықталса, сіздің шешіміңіз өзгерер ме еді?*

№2 есеп.

«Тұмар» сақтандыру қоғамы автомобильдерді, жолаушылардың денсаулығы мен өмірін және жүргізуші - Саматовтың азаматтық жауапкершілігін сақтандыратын аралас шартын жасасады. Шарттың күші бар кезеңінде Саматовтың досы Әміров автомобильді жүргізіп келе жатып Есімовты қағып кетеді де, оған дене жарақаттарын келтіреді, соның нәтижесінде Есімов тұрақты зейнетақы алатын II топ мүгедегі болып қалады. Онымен қоса, автомобиль толығымен зақымдалып, жарамсыз болып қалады. Сақтандыру қоғамы Саматовқа автомобиль құнын төлеп, Есімовке келтірген шығындар орнын толтыра бастайды. Содан соң сотқа Әміровтан автомобильдің төленген сомасын және төленген шығындарды қайтаруды талап етіп, регрестік талап арызын береді.

- *Осы дауды шешіңіздер.*

№3 есеп.

Арынов өзінің меншік құқығындағы үйін 100 000 теңге сомасына сақтандырып қояды. Белгісіз қаскүнемнің үйді ортеп жіберуі нәтижесінде үйге 80 000 теңге мөлшерінде зақым келтіріледі. Сонымен бірге, жобалық-инвентаризациялық кеңсе деректері бойынша үйдің құрылысы аяқталу сәтіне қарай оның құны 200 000 теңге болды, ол сақтандыру полисінде көрсетіледі.

- *Сақтандырудың өтеу сомасын есептеңіз.*

- *Егер полисте «сақтандыру сомасы шегіндегі кез-келген зақымның орны толырылуы тиіс» делінсе, сіздің шешіміңіз өзгере ме?*

№4 есеп.

Сақтандыру шартында сақтандырушы бес күннен кешіктірмей сақтандырушыға сақтандыру оқиғасы туралы (машинаны айдап кету) хабарлауға міндетті және осы мерзім өткен кезде сақтандыру төлемі төленбейтіні туралы көрсетіледі. Сақтандырушы сақтандырушыға автокөлігін айдап кеткеннен кейін 10 күн өткенде барады, бес күнді ол себепсіз өткізіп алады. Сақтандыру оқиғасының болғаны жөнінде арыз беру мерзімін өткізіп алғандығы үшін оған сақтандыру төлемі төленбейтін болады. Сақтандырушы автокөлікті айдап кету фактісі қылмыстық іс қозғау жөніндегі қаулымен расталатынына сілтеп, сотқа талап арыз береді.

- *Істі шешіңіз. Сақтандыру оқиғасының басталуы жөніндегі арыздың берілу мерзімінің құқықтық мәні қандай?*

№5 есеп.

«Алма» акционерлік қоғамы өз атынан «Қамал» сақтандыру компаниясының тапсырысымен әр түрлі сақтандырушылармен, оның ішінде «Алма» АҚ-мен сақтандыру шарттарын жасайды. Болған сақтандыру оқиғасы бойынша «Қамал» сақтандыру төлемінің сомасын мерзімінде төлейді, алайда «Мерген» бұл ақша айтарлықтай кешіктіріліп беріледі. Сақтандырушы осы жағдайда сақтандыру төлемін кешіктіріп бергені үшін сақтандырушыға қандай салдар туғызатыны жайлы сұрап, заңгерге кеңес алуға барады.

- *Қандай түсініктемелер берер едіңіз?*

- *Сақтандыру брокері болудың тәртібі қандай?*

№6 есеп.

Автомобиль иесі, азамат Төкенов, сақтандыру шартын жасасады, онда сақтандырушы қандай да болмасын жағдайда, сонымен бірге сақтандыру оқиғасының тууына сақтандырушының кінәсі бар болса да, сақтандырушы сақтандыру төлемін төлеуге міндетті делінген. Мұндай сақтандыру шартын жарамсыз деп санап, прокурор сотқа талап арыз жібереді.

- *Өз көзқарасын негіздеу үшін прокурор қандай дәлелдеме келтіруі керек?*

- *Сақтандыру шартын жарамсыз деп танудан қандай салдар туады?*

- *Егер сақтандыру оқиғасына сақтандырушының абайсыздығы себеп болса оған сақтандыру төлемін төлеу сақтандыру шартында қарастырылған болса, сіздің шешіміңіз өзгерер ме еді?*

№7 есен.

Алматы-Шымкент поезы жол жүріп келе жатқанда белгісіз біреулер вагонның бірнеше әйнегін сындырады. Оның нәтижесінде бірқатар жолаушылар жеңіл жарақат алады, ал жолаушы Қирабаевтың әйнек сынығынан көзі зақымданады. Жолаушылардың бірі, Аманов, бұзақыларды ұстамақшы болып, стоп-кранды іске қосады. Поездың кенет тоқтауынан жарақат алғандар: ми шайқалысын алған жолаушы Дәрменов, саусақтарын есікпен қиып кеткен жол серік - Сарманова, қолын сындырып алған кішкентай Дархан Сейітов, жол жүру билеті болмаған Шораев қайтыс болады. Барлық жәбірленушілер және сонымен бірге қайтыс болған Шораевтың мұрагерлері сақтандыру қоғамына шығындар орнын толықтыру жөнінде талап қояды.

- Бұл талаптар қанағаттандырыла ма?

№8 есен.

«Қуат» және компанияң атты сенімдегі серіктестік «Агрегат» акционерлік қоғамының сұрауы бойынша ас үйдің жабдығын сатып алуы үшін оған бір млн. теңге аударады. Ақша аудару «Агрегат» АҚ-ның хаты негізінде жүзеге асырылады. Ол хаттың мазмұнында «Агрегат» ақшаны 60 күннен кейін қайтаруға міндеттеме алады. Көрсетілген мерзім өткен соң «Агрегат» АҚ ақшаны қайтарған жоқ, осыған байланысты Серіктестік сотқа талап арызын береді. Сотта АҚ өкілі тараптар арасында несиелік міндеттеме туғанын, ал ұйымдарды несиелендіру - Ұлттық банк лицензиясы бойынша жүзеге асырылатын банк іс-әрекетінің көп түрінің бірі екенін мәлімдейді. Ал Серіктестік болса, лицензия алмай жатып, несие шартын жасасады. Серіктестік мүддесін жақтайтын қорғаушы тараптар арасында несие шарты емес, қарыз шарты

жасалғанын айтады. Қарыз шартын жасасу үшін лицензияның қажеті жоқ. Сонымен қатар, ол сотқа қарыз шарты, несие шарты мен банктің ссуда шарты арасындағы айырмашылықты ажырата білуді ұсынады.

- Бұл дауда кімдікі дұрыс?

- Қарыз шартына, несие шартына және ссудалық шартқа сипаттама беріңіз.

№9 есеп.

Акционерлік банкке шот ашу жөнінде төрт арыз түседі:

а) толық серіктестік қатысушылары өкілет берген коммуналдық кәсіпорынның бас директорынан толық серіктестікке есеп шотын ашу жөнінде;

ә) жауапкершілігі шектеулі серіктестік кәсіпорынның орналасқан жерінен тыс екінші есеп шотын және неміс маркасының валюталық шотын ашу жөнінде;

б) кәсіпкер ретінде тіркелген азамат Сырымов клиенттерімен есептесу үшін банк шоты шартын жасасуды сұрап;

в) жауапкершілігі шектеулі серіктестік құрмақшы болған бір топ азаматтардың жарғылық капиталдың 50%-ін төлеу үшін шот ашуды сұрап.

- Банктің заң қызметі әрбір жағдай бойынша қандай жауап беруі тиіс?

- Коммерциялық банктерде шот ашудың жалпы тәртібі қандай, оларды ашу үшін қандай құжаттар қажет?

- Банктегі шот пен банкке ақша салу шарттарының айырмашылығы неде?

№10 есен.

Мемлекеттік кәсіпорын «Найзағай» кооперативіне тігін жабдығын жөндеу қызметі үшін 36 млн. теңге төлеуі қажет еді. Кәсіпорынның бас директоры есептесу чегіне қол қойды, бірақ төлеуге тиісті ақырғы соманы көрсетпейді, оны бас бухгалтерге келесі күні істеуге ұсынады. Белгісіз себептермен чек бас директор сейфінен жоқ болып кетеді және жоғалған чекте көрсетілген лимиттің барлық сомасы шегінде «Кентавр» серіктестігінің 257 млн. теңге алғаны белгілі болады. «Кентавр» серіктестігінің шотынан ақшаны қайтарып алуға тырысқанмен нәтиже болмайды, өйткені барлық қаржы оның есеп шотынан алынған, ал серіктестік басшылары зым-зия жоқ болып кеткен екен. Кәсіпорын чектің жоғалуында кінәсі жоқтығын айтып, ал банктің чекті тексеруі үшін, әсіресе чекте көрсетілген соманың бөлек шотта депозитке берілген чек берушінің барлық қаржысына тең екенін ескере отырып, барлық шараларды қолдану керектігін айтып, наразылығын білдіреді.

- *Чек беруші көзқарасының негізі бар ма?*

- *Чектердің қандай түрлері сізге белгілі?*

Тақырып 7. Тапсырма. Комиссия. Сақтау.

№1 есен.

Сырымов Науқанбаевпен шарт жасасып, Науқанбаев үшін құрылыс материалдарын сатып алуды өзіне міндет етіп алады. Құрылыс материалдары алынған соң, Науқанбаев материалдардың өте жоғарғы бағамен алынғанын сілтеп, оларды қабылдаудан және Сырымовқа олардың құнын төлеуден бас тартады. Сырымов өзіне берілген және нотариалды түрде куәландырылған сенімхатта құрылыс материалдарын сатып алуға қажетті бағалардың

көрсетілмегенін, тек Сырымовқа «қазіргі бағалармен құрылыс материалдарын сатып алу тапсырыладың» делінгеніне сүйене отырып, материалдардың құнын төлеуді талап етеді. Сонымен қатар, құрылыс материалдарын қабылдауды кешіктірілуіне байланысты оларды сақтау үшін қосымша шығындалған Сырымов, сол шығындардың да орнын толықтыруды талап етеді. Науқанбаев болса, сенімхат беру кезінде Сырымовқа нақты сома көлемінде сауда жасауын атағанын айтып өз дегенінен қайтпайды. Келісімге келе алмай, тараптар заң кеңесшісіне барады.

- Оларға қандай түсініктеме берген жән?

№2 есеп.

Иманов өзіне берілген тапсырманы орындап болған соң, Біржановтан тұрғын үйді жалға алу мәмілесін іске асырғаны үшін 2 000 теңге мөлшерінде сыйақы төлеуді талап етеді. Біржанов ондай мөлшерде сыйақы төлеуден бас тартады, өйткені шарт жасасқанда сыйақының нақты сомасы көрсетілмеген болатын, бірақ ол Имановтың жасаған мәмілесіне өте риза екенін білдіріп, 500 теңге сыйақы төлеуге дайын екенін айтады. Имановтың ойынша ол өзіне тиісті сыйақы мөлшерін өзі тағайындауға құқықты. Оның үстіне, оның білуінше, тұрғын үйді жалға беру агенттіктері ондай қызмет көрсету үшін 5 000-нан 7 000 теңгеге дейін мөлшерде сыйақы алатынын, ал оның өте төмен соманы сұрағанын айтады.

- Бұл дауда кімдікі дұрыс?

- Егер Иманов жеке кәсіпкер - тұрғын үйді жалға алып беру агенті болатын болса, шешім өзгере ме?

№3 есеп.

«Сәуле» фирмасы азамат Әшекеевпен келісім жасасып, қолына сәйкес сенімхат береді. Әшекеев «Сәуле» фирмасы атынан өзі өкілі болып табылатын «Әсем» акционерлік қоғамымен шарт жасасады. Шарт фирма үшін де, акционерлік қоғам үшін де олжалы еді, алайда фирма басшылығы Әшекеевтің қоғамның да агенті болып табылатынын біле салысымен, жасасқан шарттың жарамсыздығы жайлы жариялайды, өйткені ол өкілеттік туралы заңға қайшы келеді деп тапты. Әшекеевтің ойынша, фирма басшылары сенімхатты заңсыз қайтарып алған, агенттік келісім фирманың да мүддесін, заңды да бұзған жоқ.

Тараптар заң кеңесшісіне кеңес сұрап барады.

- Істі шешіңіздер.

№4 есеп.

Комиссиялық дүкенде стереомагнитофон қарап жүрген бір адам абайсызда оған зақым келтіреді. Комиссионер зақымды тек бірнеше күн өткен соң байқайды. Магнитофонды, оның сынып қалуынан, комитентпен келістірілген бағамен сата алмағандықтан, дүкен оның бағасын төмендетіп, шартта қарастырылғаннан 2 есе арзан бағамен сатып жібереді. Комитент магнитофонның шартта айтылған бағасының толық сомасын төлеуді талап етеді, сонымен қатар комиссионер өз міндеттерін дұрыс орындамағандықтан, комиссиялық сый ақы алуға үміт артпасын деп мәлімдейді. Комиссиялық дүкен комитентке магнитофонның іс жүзінде сатылған бағасы бойынша төлемін береді және комиссиялық сыйақы ұстап қалады. Комитент сотқа барады.

- Істі шешіңіздер.

№5 есеп.

«Рауан» жауапкершілігі шектеулі серіктестік «Люкс» сауда кәсіпорнына комиссиялық жолмен біреуі 8 000 теңге тұратын ерлер костюмінің партиясын сатуды тапсырады.

«Люкс» сауда кәсіпорны костюмдерді біреуі үшін 15 000 теңден сатады да, сатылу бағасы мен «Рауан» серіктестігімен келістірілген баға арасындағы бүкіл айырмасын өзіне комиссиялық сыйақы ретінде алып қалады.

«Рауан» серіктестігі онымен келіспейді. Өйткені шартта олар комиссиялық сыйақының мөлшері сатылған костюм партиясы бағасының 5%-індей белгіленген болатын. Айырмасын, ендеше, комиссионер комитентке қайтаруға міндетті.

Сауда кәсіпорны онымен келіспей, шартта қарастырылған 5%-тік сыйақы костюмдерді жоғары бағамен сата алмаған жағдайда ғана алынатынын айтады.

- Бұл дауда кімдікі дұрыс?

№6 есеп.

Сансызбаев пен Ризабаев шарт жасасады, ол бойынша Сансызбаев ұзақ қызмет сапарына кетерде Ризабаевқа аккордеонын сақтауға беріп, оны пайдалануға рұқсат етеді. Тараптар сақтау төлемі пайдалану төлеміне сәйкес келеді деп келіседі, сондықтан да өзара есеп айырысу қарастырылмайды. Сансызбаев жұмыс сапарынан оралған соң Ризабаев қолын сындырып алып, аккордеонды пайдалана алмағанын айтады. Сондықтан Ризабаевтың ойынша Сансызбаев оған аккордеон сақтағаны үшін сыйақы төлеуге міндетті. Келісімге келе алмай, тараптар заң кеңесшісіне барады.

- Оларға қандай түсініктеме қажет?

№7 есеп.

Боранбаев 150 мың теңгеге жиһаз гарнитурын сатып алып, танысы Әміреевамен өзі жаңа пәтерге ордер алғанша оның үйіне гарнитурын қойып, сақтауы үшін оған сый ақы төлейтінін айтып келіседі. Ордерді алып, Боранбаев гарнитурды алуға келгенде, гарнитур құрамындағы екі кресло мен журнал үстелшесі жоқ екені анықталады. Әмірееваның айтуынша, Боранбаев ол заттарды оның пәтеріне әкелмеген. Боранбаев болса, бүкіл гарнитурды тура дүкеннен оның үйіне алып келгенін айтып, оның дәлелі ретінде оған жиһазды тасымалдауға және Әмірееваның үйіне оны түсіруге көмек көрсеткен үш куәгерді шақырады. Дау соттың қарастыруына беріледі.

- Істі шешіңіздер. Егер де Әміреева түсі мен сапасы жағынан әкелінген жиһаздан өзгеше креслолар мен үстел ұсынса, шешім өзгере ме?

№8 есеп.

Жүзу бассейніне сабаққа келген азамат Нұрымов, бассейндегі гардеробтың істемейтінін көреді. Киім шешетін жерге сыртқы киіммен өткізбегендіктен, Нұрымов өз пальтосы мен бас киімін басқалар сияқты жұмыс істемейтін гардеробтың киім ілгішіне іліп кетеді.

Сабақтан шығып, Нұрымов пальтосы мен бас киімінің жоғалғанын көреді. Нұрымов бассейн директорынан ұрланған мүліктің құнын өтеуді талап етеді. Директордың пайымдауы бойынша Нұрымов болған оқиғаға өзі кінәлі, өйткені өте қымбат пальтомен келіп, заттарын караусыз тастап кеткен. Ал істемейтін гардероб үшін бассейннің әкімшілігі жауап бермейді, өйткені онда қалалық тұрмыс комбинатының қызметкерлері істейді, ал ұрлық жасалған күні гардероб қызметкері ауырып, жұмысқа шықпай

қалады. Өз сөзіне растау ретінде директор қалалық тұрмыс комбинатының гардероб қызметкерінің ауруы туралы телефонограммасын және актіні көрсетеді. Нұрымов сотта бассейннен және қалалық тұрмыс комби-натынан жоғалған мүліктің құнын бірге өтеуді талап етеді.

- *Істі шешіңіз.*

№9 есеп.

Саяжайды жалға алушы Қапалов, қыста үйдің кейбір заттарын қалаға тасып жүрмеу үшін поселкеде тұрақты тұратын саяжайдағы көршісі Салқынбековпен заттарын сақтауға қалдыру жайлы келіседі.

Заттардың көп болғанын ескере отырып, Салқынбеков сарайын тақтайлармен жауып, жылытып, онымен қоймай қыста оны анда-санда от жағып жылытып тұрады.

Көктемде, Салқынбеков бірнеше күнге қалаға кеткенде, оның үйіне ұрылар еніп, Салқынбековтың мүлігінің жартысын және сарайда сақтаулы тұрған Қапаловтың мүлкін ұрлайды.

Болған жайтты естіген Қапалов Салқынбековтан ұрланған мүліктің құнын өтеуді талап етеді. Салқынбеков, өз алдына, одан сарайды жылылағаны үшін және от жағып тұруға кеткен шығындарының орнын толтыруды талап етеді.

Қапалов өз талаптарынан қайтпайды. Онымен қоса, сақтау үшін ақы төлеу туралы келісім араларында жоқ, сондықтан да ол Салқынбековтың қандай да болмасын шығындарын өтеуге міндетті емес екендігін, оның үстіне заттардың ұрланғанын айтады.

- *Бұл дауда кімдікі дұрыс?*

№10 есен.

Вокзалдағы автоматтандырылған сақтау камерасының ұяшығына чемоданды қою кезінде Пернебаев шифр ретінде өзінің туған жылын алады. Ұяшықты ашу кезінде оның чемоданы ұрланғаны анықталады. Пернебаев вокзал әкімшілігіне сақтау камерасынан өз чемоданының ұрланғаны жөнінде шағым білдіреді. Вокзал басшысы Көлік Министрлігінің қазіргі нұсқауына сәйкес вокзал әкімшілігі автоматтық сақтау камерасынан ұрланған заттардың құнын өтеуге міндетті емес екенін айтады. Сонымен қатар, Пернебаев шифр ретінде өз туған жылын алып, ұяшықты шифр таңдаумен ашу үшін қолайлы жағдай тудырғанын әрі автоматтық сақтау камерасын пайдалану ережелерін бұзғанын айтады.

- Вокзал бастығы берген түсініктеме дұрыс па? Егер де жоқ болса, сотқа дәлелді арыз дайындаңыз.

Тақырып 8. Зиян келтіру салдарынан туатын міндеттемелер.

№1 есен.

Автобаза жүргізушісі Айдарбеков Қапшағай жолымен келе жатып, жол тәртібін бұзғандықтан, ол азамат Қирабаевтың автокөлігімен соқтығысып қалады. Жол апаты Айдарбеков кінәсінен болғандықтан ол автобаза гаражында Қирабаевтың автокөлігін жөндеп беруге келіседі. Осы мақсатпен Айдарбеков автобаза жұмысшылары Сырымов және Елеуовпен олардың жұмыстан тыс уақытта Қирабаевтың көлігін жөндеп беруі жөнінде келіседі. Алайда, автокөлік жөнделіп болған соң, Айдарбеков автокөліктердің соқтығысуынан туған зиян үшін қатерлі қауіп

көзінің иесі ретінде автобаза жауапкершілік тартуы тиіс дегенге сілтеп, келіскен соманы төлеуден бас тартады. Сырымов пен Елеуов оған автокөлікті жөндеу үшін шартта белгіленген соманы төлеу туралы талап арызын ұсынады.

-Сот тиісті жауапкер ретінде автобазаны тартып, оған Қирабаевқа зиян келтірген қатерлі қауіп көзінің иесі ретінде сол соманы төлетеді. Соттың шешімі дұрыс па?

№2 есеп

Қаражота ауылының тұрғыны Мәметовтың үй салуға дайындаған бөренелері ұрланады. Екі аптадан соң көрші ауылдың тұрғыны Кітапбаевтың ұрлықтың ертесінде белгісіз жүргізушіден өте арзан бағамен 10 бөрене сатып алғанын біледі. Кітапбаевқа келген Мәметов кездейсоқ сақталып қалған белгілер бойынша өз бөренелерін таниды, бірақ олар Кітапбаев салып жатқан сарайға жұмсалып жіберілген екен. Соңғысы бөренелерді белгісіз жүргізушіден сатып алғанын мойындайды, бірақ Мәметовтың бөренелер құнын қайтарып беру немесе сол сияқты 10 бөренені беру талабын орындаудан бас тартады. Ол бөренелерді сатып алу кезінде олардың біреуден ұрланғанын білмегенін, әрі болжамағанын айтады. Мәметов ұрланған 10 бөрене құнын төлеу туралы Кітапбаевқа талап арызын сотқа береді.

-Сот қандай шешім шығаруы тиіс?

- Егер де Мәметовтың бөренелерін ұрлап, Кітапбаевқа сатқан жүргізуші Көлбаев екені анықталса, шешім өзгере ме?

№3 есеп

Учаскелік құрылыс қоймасы Танабаевқа оның кінәсі бойынша қоймаға келтірілген зиянның құнын өтеу жөнінде

талап арызын береді. Талап арызда Танабаев бензин тасымалдаушы автокөлік жүргізушісі ретінде жұмыс істеп жүріп, автокөлікті дұрыс пайдаланбау салдарынан тасымалданған олифті ағызып алғандықтан, арыз берушіге материалдық зақым келтіреді. Деликттік жауапкершілік нормаларын басшылыққа ала отырып, сот қойманың талап арызын қанағаттандырады. Танабаев сот шешімін кассациялық тәртіпте шағымдайды.

-Танабаевтың шағымы қанағаттандырылуға жата ма?

№4 есеп

Думанов, мас болып жүрген өз күйеу баласы Сәкеновты кездестіріп, оны үйге алып кетуге тырысты. Алайда Сәкенов қарсылық білдіріп, қайын атасының қолынан босап шығады да, қашпақшы болады, бірақ қайын атасы оны қуып жетіп, қолынан ұстап алады. Сәкенов аяғы шалынып, құлай бастайды да, өзімен бірге Думановты ілестіре құлайды. Екеуі де жерге құлап түседі. Құлап бара жатқан Думанов, 120 кг-нан астам дене салмағымен, Сәкеновтың төсі мен ішіне тізесімен соғылып, Сәкеновқа (арықтау денелі) ауыр дене жарақатын салады: қабырғасы сынып, бауыры езіліп кетеді, бұл оның өлуіне себеп болады. Сәкеновтың анасы (56 жаста) Думановқа асыраушының өлімінен туған зиянның орнын толтыру жайлы талап арызын береді.

-Талап арызды қанағаттандыруға бола ма?

№5 есеп.

Түнгі уақытта Сымбатова екі белгісіз адам шабуыл жасап, оны жерге құлатып, ұра бастайды және қолындағы сағатын шешіп алмақшы болады. Қорғанып жатып,

Сымбатов біреуінің басынан аяғымен соғып жібереді. Соңында шабуыл жасаушылар Зарандинов пен Несіпбеков екені анықталады.

Басынан соққы алған Зарандинов, бірнеше күннен кейін миына қан құйылып, қайтыс болып кетеді, ал Несіпбеков жоқ болып кетеді. Сымбатовқа қарсы қозғалған қылмысты іс оның қажетті қорғану шегінде әрекет ету себебінің негізінде тоқтатылады.

Зарандиновтың әйелі Сымбатовқа асыраушының өлімімен келген зиянның, жас баласын асырапбағу үшін және Зарандиновты жерлеу шығындарын өтеуді талап етіп арыз жазады.

- Сот қандай шешім шығаруы тиіс?

№6 есеп.

Жол патрульдік полициясы қызметкері Досымов азамат Үкібаевты заңсыз тоқтатып, одан құжат көрсетуді талап етеді. Үкібаев Досымовтың талабын орындаудан бас тартқандықтан, соңғысы оған күш жұмсап, қолына зақым келтіреді, соның нәтижесінде Үкібаев екі ай емделуде жатады.

Өзінің заңсыз әрекеттері үшін Досымов тәртіптік жауапкершілікке тартылады.

Үкібаев өзіне таныс заң факультеті студентіне жолығып, одан келтірілген зиянды өтеу жөнінде кімге және қалай талап қоя алатынын сұрайды. Студент тергеу органдарының (полиция бөлімі де тергеу органына жатады) қызметкерлерінің заңсыз әрекетінен туған зиянды мемлекет өтейді деп түсіндіреді. Сондықтан да Үкібаев өзіне келтірілген зиянның орнын толықтыру жөніндегі талап арызын жергілікті әкімшіліктің қаржы органына беруі

керек. Студенттің айтқанын тыңдап, Үкібаев талап арызын қаржы бөлімге береді.

Істі қарастыру барысында сот бірге жауап беруші ретінде полиция қызметкері Досымовты тартып, оған талап арызда көрсетілген соманы төлетеді. Досымов соттың бұл шешімін шағымдайды.

- Кассациялық инстанция қандай анықтама шығаруы тиіс және нақты мәнісінде іс қалай шешілуі қажет?

№7 есеп.

Соттың үкімі бойынша Аджиханов басқалармен бірге мемлекеттік мүлікті ұрлағаны үшін мүлкі тәркіленіп, 5 жылға бас бостандығынан айырылады.

Үкім күшіне енгеннен кейін бір жыл өткен соң Аджиханов қатысты іс қадағалау тәртібінде Аджихановтың қылмыс жасауға қатыстылығының дәлелденбеуінен тоқтатылады.

Аджиханов жазалау үкімін шығарған сотқа және тәркіленген автокөлігі берілген Аудандық Полиция Департаментіне ол:

а) тергеу кезінде және қамау орындарында болған кезеңіндегі жоғалтқан еңбек ақысын;

ә) заң көмегін көрсеткені үшін оның заң кеңесшісіне төлеген сомаларды;

б) тәркіленген және сот шешімі бойынша сатылған мүлкінің құнын;

в) «Жигули» автокөлігін қайтаруды және оны қалпына келтіру (машина бір жыл бойы АПД-ның ауласында тұрып, белгісіз біреулер оны зақымдайды) жұмыстарының құнын;

г) моральдық зиянды өтеу жөнінде талап арыз береді.

- Аджихановтың талаптары қанағаттандырылуға жата ма?

- Егер қанағаттандыра болса, онда кім және қандай тәртіпте оған келтірілген зиян орнын толтырады?

№8 есеп.

Соттың шешімімен Сарыарқа ауылының тұрғыны Ғаппаров Қ. С., өзінің жас баласы Әсеттің күтуіне алимент төлеп тұратын. Соңында анықталғандай (Ғаппаровтың көптеген шағымы бойынша), баланың іс жүзіндегі әкесі және іс бойынша тиісті жауапкер көрші Өтеп ауылында тұратын оның фамилиялас адамы болып шығады. Соттың шешімін шығару кезінде және орындалу қағазын толтыру кезінде ауыл атында қате кеткен болатын (Сарыарқа ауылының орнына Сарыарқа ауылы көрсетілген).

Қ. С. Ғаппаров сотқа «алимент ретінде төленген сомалардың, көп рет сотқа барумен байланысты шығындардың, және соған байланысты жоғалтқан еңбек ақысының, ал сонымен қатар оған келтірілген моральдық зиянның орнын толтыру жөнінде» талап арызын береді.

- Қ. С. Ғаппаровтың талаптары қанағаттандыруға жата ма? Бұл іс қалай шешілуі тиіс?

№9 есеп.

Сабыров дүкеннен 2 жылға кепілдік берілген «Радуга» түрлі-түсті теледидарын сатып алады. Екі жарым жылдан соң теледидар өзінен-өзі өртеніп кетеді де, Сабыров пәтеріндегі өртке себепші болады. Өрт нәтижесінде Сабыровтың бүкіл жиһазы жанып кетеді, ал пәтердің жөндеу жұмыстарына 300 000 теңге жұмсалады. Өрт сөндіру кезінде Сабыров пәтерінен кеткен су төменде орналасқан Ботбаев пәтеріне еніп, төбесі мен керегелеріне ағады. Оны жөндеуге 80 000 теңге жұмсалады. Экспертиза қорытындысы бойынша Сабыров пен оның жанұясы

жағынан теледидар пайдаланудағы қателіктері болмады, ал теледидардың жанып кетуі оны құрастырғанда жылуға төзімсіз материалдарды пайдаланғанның салдарынан болғаны анықталады.

Сабыров пен Ботбаев теледидар сататын дүкенге оларға келтірілген зиянның орнын толтыру жөнінде талап арызын ұсынады. Қойылған талаптарға қарсылық білдіре отырып, дүкен теледидардың өзінен-өзі жанып кетуден Сабыровка келтірілген зиянда дүкеннің, біріншіден, кінәсі жоқ, ал екіншіден, оның сатқан заттарының кемістіктері үшін кепілді мерзім өткен соң еш жауапкершілігі жоқ екенін көрсетеді. Ал Ботбаевтың талаптарына қатысты, оған келтірілген зиян теледидардың жанып кетуінен емес, Сабыров пәтерінде өрт сөндіру салдарынан туған, сондықтан да ол өз талаптарын өрт сөндірушілер командасына қоюы тиіс деп жауап береді.

- Сабыров пен Ботбаевқа келтірілген зиянның орнын кім және қандай тәртіпте толтыруы тиіс?

№10 есеп.

Бастауыш мектеп оқушылары Айдар (9 жаста) және Берік (10 жаста) класта ойын ұйымдастырады: еденге және кластағы тақтаға «жебелер» (қарындаштарға байланған инелер) лақтырады. Беріктің сәтсіз лақтырылған «жебесінің» біреуі сол класс оқушысы Мұқанов Мейірдің көзіне тиіп, нәтижесінде ол көзінен айырылады да ұзақ уақыт емдеуде жүреді.

Мейірдің әкесі Беріктің ата-анасы мен мектепке келтірілген зиянның: Мейірдің емделуіне кеткен шығындардың, оның ішінде көз протезінің құнын, және Мейірдің оқуда артта қалып қалмауы үшін репетиторды жалдау шығындарының орнын толтыру жөнінде талап арыз

береді. Сот класс жетекшісінің кластағы оқушылар тәртібін үзіліс кезінде дұрыс қадағаламағанына, ал Беріктің ата-анасының ұлын нашар тәрбиелегеніне сүйене отырып, Беріктің ата-анасы мен класс жетекшісіне ортақ түрде қажетті сомаларды төлетеді.

Істе келесі құжаттар болды:

а) балалармен жұмыс істеудегі жауапсыздығы мен қауіпті ойынды тоқтату шараларын қолданбағаны үшін класс жетекшісіне сөгіс жасаған мектеп директорының бұйрығы;

ә) Беріктің мектепте оқуының барлық жылдарындағы үлгілі тәртібі және жақсы үлгерімі мен айтқанды тыңдайтыны көрсетілген мектептің Берікке берген сипаттамасы. Тұратын жерінен де оған еш ескертулер түспеген.

Беріктің ата-анасы мен мектеп соттың бұл шешімін шағым-дайды.

- *Бұл істі қалайша шешу керек?*

№11 есеп.

Ереуілов Нұрлан (17 жаста), автокөлік жөндеу зауытында слесарьдың оқушысы, және Сатымов Уалихан (16 жаста), темір жол колледжінің оқушысы, есік құлпын сындырып, Қалиевтің меншігіндегі «Жигули» автокөлігін айдап кетеді.

Машинаның тұтқасына Нұрлан отырады. Құғыннан қорқып, ол автокөліктің жылдамдығын жеделдетеді де бұрылыста көлікті басқара алмай қалып, аударылып түсіп, жол маңындағы бағанға соқтығады. Тап осында Ереуілов Н. мен Сатымов У. ұсталады.

Көлік зақымдалады, ал У. Сатымовтың оң жақ иығы мен екі қабырғасы сынып, нәтижесінде ол бір жылға өзінің

жалпы еңбекке қабілеттігінің 50%-ін жоғалтады. Ал оның оқудан қалып қоймауы үшін ата-анасы оған репетиторлар жалдап оқытады.

Қалиев кәмелетке жетпегендердің өздері Ереуілов Нұрлан мен Сатымов Уалихан оның көлігін зақымдаумен келтірген зиянынның орнын толықтыра алмайды деп санап, олардың ата-ана-сына автокөлікті жөнге келтіру жұмыстарының құнын өтеу туралы талап арызын береді.

Сатымов Уалиханның әкесі талапқа қарсылық білдіре отырып, Қалиев көлігінің сынуына өзінің, не оның ұлы Уалихан, жауап беруі тиіс емес, өйткені Уалихан тек Ереуілов Нұрланға есік құлпысын сындыруға көмектеседі, ал көліктің сынуына оны айдаған Ереуілов Нұрлан жауап беруі тиіс деп көрсетеді. Ол, өз алдына, зиян қатерлі қауіп көзінен болғандықтан, ұлының атынан Қалиевке жол апаты кезінде Уалиханға келтірілген зиянның орнын толтыру туралы талап арызын береді.

- Бұл іс қалай шешілуі тиіс?

№12 есеп.

Фермер Момынов өгіз асырайды, жұмысына кеткен кезде оны үйдің қасында шынжырға байлап кететін. Бір күні өгіз шынжырдан жұлқынып жолға қашып шығады да өтіп бара жатқан хат тасушы Бөрібаевты мүйізімен сүзіп, шабуыл жасайды. Оның нәтижесінде Бөрібаевтың екі қабырғасы сынып, ол 10 мың. теңге жұмсап, 3 ай бойы емделуде жүреді (оның ішінде санаторлықкурорттық). Бөрібаев Момыновқа (өгіз иесіне) және байланыс бөлімшесіне (зиян оған қызмет бабында жүрген кезінде - корреспонденция таратып жүргенде келтірілгендіктен) ортақтасып 20 мың. теңге сомасында материалдық және моральдық зиян орнын толықтыру жөнінде талап арызын

береді. Сонымен бірге Бөрібаев соттан жануарды қатерлі қауіп көзі деп тануды сұрады, өйткені өгіздің қылығы жабайы болды, және Момыновтың көршілерінің түсіндіргені бойынша ол бұрын да өтіп бара жатқан адамдарға шабуыл жасайтын.

- *Талап арыз қанағаттандыруға жата ма?*

- *Қатерлі қауіп көзі деп неңі түсінеміз?*

- *Байланыс бөлімін жауапкершілікке тартуға бола ма?*

- *Моральдық зиян компенсациялауға жата ма?*

№13 есеп.

Орман химиясы комбинатының жұмыскері Мереев сол комбинат цистернасынан метил спиртін ұрлайды да өзінің танысы Бүркітовқа дәмін татқызады. Уланудың нәтижесінде Бүркітов екі көзінің көру қабілетінен айырылады және 1-ші топ мүгедегі, ал Мереевтің көзі 50 процент көретін ғана болып, ол 2-ші топ мүгедегі болып қалады. Қатерлі қауіп көзі болып табылатын метил спиртінің иесі орман химиясы комбинаты деп санап, Бүркітов өзіне келтірілген моральдық және мүліктік зиянның орнын толтыру жөнінде комбинатқа талап арызын береді. Тура сондай талап арызды комбинатқа Мереев те береді.

- *Бүркітов пен Мереевтің талап арыздары қанағаттандырылуға жата ма?*

№14 есеп.

1995 жылдың 5 шілдесінде Омаровтың меншігіндегі оның кәмелетке толмаған (17 жасар) ұлы айдап келе жатқан «Днепр» мотоциклі мен Тасболовтың меншігіндегі «Жигули» көлігінің соқтығысы болып, оның салдарынан көлікке зақымдар келтіріледі.

Тергеу органдарының қаулысымен жол апатында мотоцикл жүргізушісінің кінәсі бары анықталады.

Тасболатов Омаровқа қатерлі қауіп көзінің (мотоциклдің) иесі ретінде автокөлікті жөндеу шығындарын өтеу туралы талап арызын береді.

Істі қарастыру кезінде сот қоса жауап беруші ретінде Омаровтың баласын тартады да, оған және оның әкесіне ортақ етіп арызда көрсетілген соманы төлетеді.

Прокурор соттың бұл шешіміне наразылық жасайды.

- *Прокурордың наразылығын негіздеу үшін қандай дәлелде-мелер қолданылды?*

№15 есеп.

Сот үкімі бойынша Асылжанов өзіне бекітілген «Алға» совхозының сүт тасымалдаушы көлігін мас күйінде айдап келе жатып, рульді басқара алмай, көлікті аударып алады, оның нәтижесінде цистернадан 1800 кг. сүт төгіледі. Төгілген сүт пен бензин араласып, жолда тайғақ жер пайда болғанына қарамастан, Асылжанов қауіптен сақтайтын белгіні шығарып қоймайды да оқиға болған жерден қашып кетеді.

Оқиғадан кейін 30 мин. өткен соң тура сол жолмен келе жатқан «Жигули» көлігі тайғақ жерде жолдан шығып кетіп, ол темірбетон бағандар қоршауына соқтығады да жыраға құлайды. «Жигули» автокөлігінің иесі Давыдовқа жеңіл дене жарақаттары келтіріледі, ал көлігі бұзылады.

Давыдов «Алға» совхозына Асылжанов айдаған көліктің иесі ретінде қатерлі қауіп көзінен туған зиян шығындарын өтеу жөнінде талап арыз береді.

- *Істі шешіңіздер.*

№16 есеп.

Автобаза жүргізушісі Оспанов демалыс күні гараж территориясына келіп, күзетшінің жоқтығын пайдаланып, өзім білдік жасап гараждың кілті гараж бастығының келісімі бойынша өзінде болғандықтан көлікті алады.

Жолда келе жатып, алдыңғы көлікті басып озу кезінде тұман жағдайында көлікті басқара алмай қалып, жолдың қарсы қозғалыс бетіне шығады да, жолаушысы бар Байдаловтың автокөлігімен соқтығысады. Соқтығысу нәтижесінде екі көлік те зақымданады: Байдалов көлігінің жөнге келтіру жұмыстарына 8000 теңге, ал автобазаныкіне 5 000 теңге кетеді.

Жолаушы - Құрбанов жарымжан болып, 60% еңбек қабілеттілігінен айырылады, соған байланысты ол Байдалов пен автобазаға, соқтығысқан қатерлі қауіп көздерінің иелері ретінде, талап арыз береді. Байдалов Құрбановтың талаптарына қарсылық білдіре отырып, оған келтірілген зиян Оспановтың кінәсін болғанын және іс бойынша сол жауапкер болу керектігін айтады, және өз алдына автобазаға оның көлігіне келтірілген зиянның өтелуі жөнінде талап қояды. Автобаза Байдалов пен Құрбановтың талаптарына қарсылық білдіре отырып, біріншіден, Оспановтың гараждан өз еркімен алған көлігі автобаза иелігінен еріктен тыс шығып кеткенін және сондықтан да Байдалов пен Құрбановқа келтірілген зиян үшін ол жауап бере алмайтынын, екіншіден, автокөліктердің соқтығысы бой бермейтін күштің - тұманның нәтижесінде болғанын, демек, автобаза ғана емес, тіпті Оспанов та жауапкершіліктен босатылуы тиіс екенін айтады.

- Істі шешіңіз.

№17 есен.

Ауылда трактор айдаушысы Төреқұлов мас күйінде гараж территориясына келіп, сонда тұрған тракторға мінеді де, гараж қақпасын жауып қойған күзетшінің қарсылығына қарамастан, қақпаны басып өтіп, гараж территориясынан шығып кетеді.

Жүріп келе жатып ол, жолға қарамай, ауыл жұмыскері Сұраншиевтің жеріне кіріп кетіп, ондағы отырғызылған қарақат бұталары мен жеміс беретін алма ағаштарын және картоп отырғызылған учаскені таптап өтеді.

Сұраншиев оған келтірілген зиянның өтелуін ауылдан талап етеді, ал келтірілген зиянға алма ағаштары мен жойылған картоптың құнын ғана кіргізіп қана қоймай, сонымен бірге алынбаған пайдасының сомасын да кіргізеді («Өнім» фирмасына сатуға келіскен алма ағаштары мен картоптың алынбаған өнімі).

- *Сұраншиевтің талап арызын қанағаттандыруға бола ма, егер қанағаттандырар болса, онда тиісті жауапкер кім болып табылады?*

№18 есен.

«Жедел жәрдем» мен құрылыс трестінің көліктері соқтығысқан кезде жаяу жүрген Балтабаев зиян тартады. «Жедел жәрдем» көлігі де, құрылыс трестінің көлігі де зақымданады. Автоинспекция қорытындысы бойынша екі жақтың жүргізушілері тарапынан жол ережесін бұзу болмаған. Соқтығысу кездейсоқ түрде көктайғақ себебінен болғаны анықталады. Балтабаев өзінің зақымдануы нәтижесінде еңбекке қабілеттілігін жоғалтқанына байланысты еңбек ақысындағы зиян орнын толтыру жөнінде талап арызын соқтығысқан көлік жүргізушілеріне

ұсынады. Құрылыс трестіне «Жедел жәрдем» автокөлігінің иесі - аудандық денсаулық бөлімі талап арыз жазады.

- Дауды қалай шешуге болады?

- Егер құрылыс трестінің жүргізушісі соқтығысқа кінәлі деп танылса, шешім өзгерер ме еді?

№19 есеп.

Автобаза жұмыскері Ризабаева қызмет бабымен автобазаның жүк автокөлігімен келе жатты. Ризабаеваның танысы - Қуатова да сол көлікпен келе жатады. Жолда жүргізуші Текесов шаңға толы шұңқырға автокөліктің оң жақ дөңгелегінің түсіп кетуі нәтижесінде ол көлікті басқара алмай қалады. Ақырында көлік орға кіріп кетіп, аударылып түседі. Ризабаева мен Қуатова зақым алады, оның салдарынан Ризабаева кәсіптік еңбекке қабілеттілігінің 60%-ін, ал Қуатова 40%-ін жоғалтады.

Автоинспекция қорытындысы бойынша жүргізуші Текесовтың тарапынан жол ережесін бұзу болмаған. Көлікті жөнді күйде жіберген автобазаның да кінәсі жоқ болады.

Ризабаева мен Қуатова автобазаға өздеріне келтірілген зиян-ның орнын толтыру жөнінде талап арыздарын береді. Ризабаеваның еңбек ақысы орта есеппен айына 3 000 теңге, ал Қуатованыкі - 2 800 теңге. Ризабаеваға еңбек жарақаты бойынша 1 300 теңге сомасында зейнетақы тағайындалады. Қуатоваға зейнетақы тағайындалмайды.

Талап арыздардан бас тарта отырып, автобаза келесі негіздемелер бойынша оны жауапкершіліктен босатуды сұрайды. Қуатова жолаушы тасымалдауға бейімделмеген көлікке отырғандықтан, онымен болған жазатайым оқиғаға өзі кінәлі. Ал Ризабаеваға келетін болсақ, оның денсаулығына зақым жұмыс міндеттерін орындау үстінде келтірілген, ал онымен болған жазатайым оқиғада

автобазаның кінәсі жоқ болғандықтан, автобаза келтірілген зиян үшін жауапкершілік тартпайды.

- Бұл дауда кімдікі дұрыс?

№20 есеп.

Текелі таукенінің жүргізушісі Арланов басқа да жұмыскерлер тобымен, оның ішінде Бақытжановпен бірге кен автокөлігімен қызмет бабындағы сапарға жіберіледі. Белгіленген жерге жол жүріп келе жатқанда, аялдамалардың бірінде арақ-шарап ішу кезінде шыққан дау нәтижесінде Бақытжанов алып келе жатқан жүкті қорғау үшін кен әкімшілігі берген револьверден атып, Арлановты өлтіреді. Арлановтың әйелі сотқа асырауында өзінен басқа екі баласы - 15 жасар ұлы мен 10 жасар қызы ба-рын көрсетіп, болған асыраушының өлімінен келтірілген зиянның орнын толтыру жөнінде кенге талап арызын береді.

- Бұл талап қанағаттандырылуға жата ма?

- Еңбек міндеттерін орындаумен байланысты зақым келтіруден, денсаулықтың басқа да зақымдануы мен асыраушының өлімінен туындаған зиянның орнын толтыру туралы даулар қандай тәртіпте қарастырылады?

Тақырып 9. Авторлық құқық. Патенттік құқық.

№1 есеп.

1. Алматы темір жол Басқармасы бір топ қызметкерлеріне «Алматы вокзалдарынан жүретін қала маңы поездардың кестесін» басылымға дайындауды тапсырады.

Алматы-II вокзалынан жүретін поездар кестесін құрастырған Шопанова басылымға дайындаған «кестенің

авторлық құқық объектісі» деп санауға бола ма деген сұрақпен заңгерге барады.

Сонымен қатар, ол қала маңы көлікті пайдаланатын жолаушылардың негізгі құқықтары мен міндеттері айтылған өзі дайындаған кішкене кітапшаға авторлық құқық тарай ма дегенді сұрайды. Кітапша қазіргі заң негізінде жасалғандықтан, ал авторлық құқық жайлы заңда ресми құжаттар, оларға жататын заңдар авторлық құқық объектілері болып табылмайтыны айтылғандықтан ол күмәнданатынын айтады.

- *Осы сұрақтар бойынша қандай түсініктеме берілуі тиіс?*

- *Авторлық құқық объектісіне заңмен қандай талаптар қойылған?*

№2 есеп.

Әуесқой суретші дүкеннен автор Дремовтың картинасын сатып алады да, сатуға дайындап бірнеше көшірмесін жасайды. Суретін қайта салу үшін автор сатып алушыға келгенде сатып алушының картинаның реңін бұрмалап жасаған бірнеше көшірмесін көріп, оларды жоюды талап етеді.

Сатып алушы бұл талапқа келісім бермейді де, суретті дүкеннен сатып алғанын, оның меншік иесі болғандықтан, не істесе де өзі білетінін айтады. Сондықтан да ол авторға өз суретін қайта салуға рұқсат бермейді.

Автор өзінің авторлық құқықтарын қорғау үшін сотқа барады.

- *Сот қандай шешім шығаруы тиіс?*

№3 есеп.

Екі автор бас орамалдарды шығаруда қолданылған суреттерді жасайды. Барлық туындылар үшін, соның ішінде қызмет тапсырмасы ретінде жасалғандар үшін де авторлық құқық авторлардың өздеріне беріледі дегенге сілтеп, авторлар кәсіпорын әкімшілігінен олардың суреттерін пайдалану жөнінде олармен шарт жасасуды талап етеді.

Еңбек шартында авторлар еңбегінің барлық шығармашылық туындыларын пайдалану құқығы жұмыс берушіге берілетіні анық көрсетілгенін ескертіп, кәсіпорын әкімшілігі авторлар талабын орындаудан бас тартады.

- Бұл дауда кімдікі дұрыс?

- Қызмет туындыларына авторлары-ның құқықтары қандай?

№4 есеп.

Композитор мен ақын бірігіп, концерттік залда орындалған бірнеше үйлену тойына арналған және стол басында айтылатын өлеңдер шығарады. Баспа сол өлеңдерді жарыққа шығару туралы авторларға ұсыныс жасайды.

- Егер баспа бір мезгілде тексті бар ноталарды, сонымен бірге ноталар мен тексті бөлек шығарғысы келсе, кіммен шарт жасасуы қажет?

- Заңда бірлескен авторлықтың қандай түрлері бар?

№5 есеп.

Маңғыстау кітап баспасы автор Нұрмановпен «Маңғыстау тарихы» монографиясын жарыққа шығару туралы шарт жасасады. Қолжазба рецензия берушілердің жақсы бағасына ие болады. Бірақ сонымен қатар ескертулері де болады, олармен автор толығымен келіседі

де, қолжазбаға тиісті анықтамалар мен толықтырулар енгізуге ниет білдіреді. Баспа толықтыру жұмыстарына авторға төрт ай мерзім береді. Автор аяқ астынан қайтыс болады. Баспа марқұмның мұрагерлеріне тарихшы Ибрагимовқа қолжазбаны аяқтау үшін тапсыруды сұрайды. Мұрагерлер өз келісімін береді.

- *Жарық көрген толықтырылған монография авторы деп кімді санау қажет?*

- *Қандай авторлық құқықтар мұрагерлік бойынша беріледі?*

№6 есеп.

Радиодан «Ғылым жаңалықтары» рубрикасында Исмаиловтың «Балқаш көлінің түбін зерттеу нәтижелері» мақаласы эфирге шығарылады. Автор оған қаламақы төлеуді, келесіде оның рұқсатынсыз мақаласын қайталамауды талап етеді. Радиокомитет авторлық заң бойынша барлық жарық көрген мақалалар автордың келісімінсіз және қаламақы төлеусіз эфирге шығарылуға болатынын айтады.

- *Бұл дауда кімдікі дұрыс?*

- *Автордың келісімінсіз және қала-мақы төлеусіз оның туындысын қолдану қандай жағдайларда рұқсат етіледі?*

№7 есеп.

«Классикалық механика» оқулығының авторлары баспамен шарт жасасады да, шартта шығарманың шығу мерзімін және шарттың мерзімін көрсетпейді. Қолжазбаның баспаға берілген күнінен бір жыл өткен соң авторлар өздерінің оқулығы қашан жарық көретінін сұрайды. Анық жауап ала алмай, олар сол оқулықтың басылу мерзімін белгілеп, оны басқа баспаға береді. Бірінші баспамен

шартты бұзуға уәделеседі. Авторлар баспаға шартты бұзу туралы хабарлағанда, баспа оларға шартта мерзім көрсетілмегендіктен, ол осы оқулыққа ие болу құқығы баспаға барлық уақытқа өтетінін және оқулықты жазғандар енді ешқандай авторлық құқыққа ие болмайды деп жауап қайтарады.

- Бұл дауда кімдікі жөн және авторлар талап арызбен сотқа барса, ол қалай шешілуі тиіс?

№8 есеп.

Алматының бірқатар кәсіпорындарында бірде штаттық суретшілері, бірде штаттан тыс суретшілері жасаған әсемдік-қолданбалы өнер туындыларын қолданып бұйымдар шығарылады.

Кейбір кәсіпорындар тек шарт жасасқан штаттан тыс суретшілерге ғана сыйақы төлеп тұрады. Штаттағы суретшілеріне олардың еңбек ақы үшін жұмыс істейтініне сілтей отырып, сый ақы төлеуден бас тартады. Енді бір кәсіпорындар штаттан тыс суретшілерге де сый ақы төлеуден бас тартады, өйткені олардың туындылары жарық көріп, осының өзін тиісті сый ақы деп ұғынулары керек деді. Авторлық құқық туралы Жаңа Заң жайлы естіген суретшілер заң кеңесшісіне жана заң бойынша суретшілер қандай құқыққа ие болды және олардың туындыларын өнеркәсіп бұйымдарында қолдану үшін сый ақының мөлшері қалай анықталатынын сұрап барады.

- Тиісті кеңес беріңіз.

№9 есеп.

Басты рольдерде жаңа артистер ойнайтын «Абай» операсын қойылымға дайындау кезінде Радиостудия театрдан осы орындауды бір мезгілде радиодан беруге рұқсат сұрайды. Театрдан, сонымен бірге, «Әуен» фирмасы

спектакльдің орындалуын жазып алу үшін рұқсат беруін сұрайды. Оны білген орындаушылар театр әкімшілігіне өздерінің қарсылығын білдіреді, олай істелінгенде олардың құқықтары бұзылатынын және эфирге тек екінші спектакльден бастап қана шығарса қарсылық білдірмейтінін көрсетеді.

- *Фонограмманы жасаушылар мен орындаушылардың қандай құқықтары бар?*

№10 есеп.

Авторлар ұжымы өздерінің криминалистика бойынша оқулығын шығару жөнінде баспамен шарт жасасады. Баспа оқулықты басып шығаруға дайындаудың әжептәуір жұмысын өткізіп, оқулық авторларына сыйақының 60%-ін төлейді. Алайда қаржының жоқтығынан оқулықты жарыққа шығару жеке меншік заң институтына беріледі. Авторлар оқулық қолжазбасын заң институты жоғалтып алғанын анықтайды.

- *Авторларда келесі сұрақтар туындайды:*

1) *олардың келісімінсіз оқулықты басуды заң институтына беруге баспа құқықты ма?*

2) *өз құқықтарын қорғау жөнінде талаптарын кімге қоя алады?*

№11 есеп.

Шебер мен технолог бояу жаққыш жасау тәсілін ойлап тауып, өз өндірісіне ендіреді. Ұсынылған тәсілдің бес айлық пайдалануынан кейін оның үлкен тиімділігі анықталады. Тәсілдің авторлары әкімшілікке оны өнертабыс ретінде патенттеуді ұсынады, бірақ, 2 ай бойы жауап алмай, өз аттарынан өтінім береді. Сонымен бірге, олардың жасап шығарған тәсіліне ерекше құқық алуды жеделдету

мақсатымен олар оны өнертабыс ретінде емес, пайдалы модель ретінде патенттеуге шешім қабылдайды.

Патенттік мекеме өтінім жасаушылардың қазіргі заңды бұзғандығына сілтеп, пайдалы модельге күәлік беруден бас тартады.

- Өтінім бойынша қабылданған шешім дұрыс па?

- Егер өтінім берушілер қателіктер жіберсе, оларды атаңыз және оларды жою мүмкіндігі сақталғанын көрсетіңіз.

№12 есеп

Бір топ адам іштен жанатын двигательдер үшін сұйық отын алу әдісіне патент алады. Бастапқыда ортақ келісіммен барлық патент иелері арасында сыйақының теңдей таралуын қарастыратын бірнеше лицензиялық келісім жасасады. Алайда, кейіннен сыйақыны бөлісуге байланысты олардың арасында келіспеушіліктер туады. Дәлірек айтқанда, жобаны коммерциялық сату жұмысымен айналысқан патент иелерінің бір тобы олардың сыйақыдағы үлесі үлкейтілуі тиіс деп санады. Сонымен қатар, олардың көрсетуінше кейбір адамдардың патентке ие болушылар қатарына қосылуының жеткілікті негізі жоқ, өйткені олардың ойлап табылған әдісті жасауға тікелей қатысы жоқ болатын.

Олардың қарсыластары соңғы дәлелге шын мәнінде қарсылық білдірмей, өтінім берушілер қатарында олардың қатысынсыз осы әдістің патенті бір топ адамдар күшімен алынуы мүмкін емес екенін, өйткені әдісті жасалу негізінде олардың Ғылыми Зерттеу Институтында істеу кезеңіндегі қызмет тапсырмасын орындау нәтижелері жатқанын көрсетеді.

Дауласқан тараптар заңгерге кеңес сұрап барады.

- Қандай түсініктеме берілуі керек?
- Егер патенттің басқа иелері келісімге келе алмаса, патенттелген әдіс қалай пайдаланылады?

№13 есеп.

Есенов қызмет тапсырмасын орындау барысында жасап шығарған «Ағынды судың биохимиялық тазартуға арналған құрылғы» өнертабысының авторы болып табылады. Бастапқыда осы өнертабысқа авторлық куәлік беріледі, ол 1993 жылдың 15 ақпанында кәсіпорын арызы бойынша Қазақстан Республикасының патентіне ауыстырылып алынады, оған Есенов қарсылық білдірмейді. Кәсіпорынның бірнеше табысты лицензиялық келісімдер жасап, оның өнертабысын ойдағыдай сатып жатқанын білген Есенов соған тең мөлшерде сыйақы төлеуді талап етеді. Кәсіпорын оған қарсы болмайды, бірақ сыйақының мөлшерін анықтауға келгенде, тараптардың көзқарастары бір жерден шықпай, келісім жүзеге асырылмайды. Есенов оған кәсіпорын табысының 35-40% деңгейінде сыйақыны белгілеуі керек деп біліп, талап арызын сотқа береді.

- Есеновтың талап арызы қанағаттандыруға жата ма?

- Есеновтың өнертабысы авторлық куәлікпен сақталған кезде оны пайдалана бастаған кәсіпорындар Есеновқа сыйақы төлеуі тиіс пе?

№14 есеп.

«Ауаны қалыпқа келтіру құрылғысы» пайдалы моделінің куәлігіне бірлескен иелеріне ЖАҚ-нан куәлікті сату жөнінде ұсыныс түседі.

Үш бірлескен авторлардың екеуі ұсынылған шарттар бойынша куәлікті сатуға келіседі, ал үшіншісі болса,

құрылғыны жетілдіріп, кейіннен анағұрлым үлкен пайдамен сатылатын өнертабыс патентін алу қажеттігін дәлелдей отырып, оған түпкілікті қарсы болады.

Келісімге келе алмағандықтан олар заңгерге түсініктеме сұрап барады.

- *Қандай түсініктеме берілуі тиіс?*

- *Қазіргі заңда патенттелген жобаларды пайдаланудың патенттік құқықтарын өзгелерге берудің қандай амалдары қарастырылған?*

- *Пайдалы модель бір мезгілде өнертабыс ретінде патенттеле ала ма?*

№15 есеп.

Бір топ адамдарға «Іштен жанатын двигательді майлау жүйесіне» патент беріледі. Жомартов өзін оларға берілген патент өнертабысының авторы екенін мойындау туралы талап арыз береді. Жауапкерлердің өнертабысы да Жомартовтың бұдан бір жыл бұрын берген өтінімінде көрсетілген әрекет негізінде жасалғанын айтып, Жомартов өз талабына дәлел етеді. Бірақ арызданушының өтінімі онда жаңашылдық пен өнеркәсіптік қолданушылық жоқ болғандықтан қабылданбайды.

Жауапкерлер талап арызды мойындамайды. Жомартовтың өнертабысы жайлы деректер жарияланбағандықтан, ал Жомартовтың өтінімі олардың өтінім беруінен кейін жарияланған, олар сол себептен ешнәрсе білмегенін айтып түсіндіреді. Онымен қоса, олардың ойынша, бірқатар белгілері бойынша олардың жасап шығарған жүйесінің Жомартовтың жүйесінен түпкілікті айырмашылығы бар.

Сот Жомартовтың талап арызын негізсіз деп санап, қанағаттандырудан бас тартады. Кассациялық шағымда

Жомартов соттың өте маңызды нәрсені, атап айтқанда, оның өтінім беруде бірінші болғанын ескермегенін көрсетеді. Ал арызданушы мен жауапкердің шешімдері бірдей екенін оның екінші рет өтінім беруі кезінде оған жауапкерлердің патентін сілтеп, патент беруден бас тартылғанынан көруге болады. Сондықтан да Жомартов кассациялық жоғарғы орыннан сот шешімін бұзуды, өнертабысқа оның авторлығын мойындауды, жауапкерлердің патентін жоюды сұрайды.

- *Жомартовтың кассациялық шағымы бойынша қандай шешім қабылдануы тиіс?*

- *Авторлық, жаңашылдық туралы және патентті жарамсыз деп тану жайлы даулардың бір-бірінен қандай айырмашылықтары бар?*

Тақырып 10. Мұрагерлік құқық.

№1 есеп.

Темір жол станциясындағы кездейсоқ жарылыстан бірнеше жолаушы зардап шегеді. Олардың ішінде ауруханаға ауыр халде жеткізілген ерлі-зайыпты Тұрсынбаевтар болыпты. Операцияға төзбей түнде отағасы Тұрсынбаев, ал одан көп ұзамай 9 сағ. соң сол тәулікте оның зайыбы да қайтыс болады. Ерлі-зайыптылардың ортақ балалары болған емес, ал отағасының ата-анасы да жоқ болатын. Әйелдің бірінші некеден туған қызы мұраға құқық жайлы куәлік бойынша анасының да, өгей әкесінің де мүлігін өткізіп беруін сұрап, нотариалдық кеңсеге арыз береді. Оның арызы бойынша өгей әкесінің заң бойынша мұрагерлері жоқ болғасын, оның мүлігін өгей әкесінен кейін қайтқан анасы мұра етіп қалуы тиіс еді. Ал анасының мұра қабылдауға өз ниетін білдіруге мүмкіндігі болған жоқ,

сол себептен мұрагерлік трансмиссия ережелері бойынша мұраны Тұрсынбаева қабылдауы тиіс.

Нотариус Тұрсынбаеваны қызына оның анасының мүлігіне ғана мұра куәлігін алуға болатынын, ал өгей әкесінің мүлігін иемденуге құқығы жоқ екенін түсіндірді.

- *Нотариустың түсіндіргені заңға сәйкес келе ме?*

- *Егер Тұрсынбаеваның анасы өз күйеуінен бір тәуліктен соң дүние салғаны нақтыланса, нотариус қандай түсініктеме беруі қажет еді?*

- *Егер Тұрсынбаеваның қызы ерлі-зайыпты Тұрсынбаевтар тұрған пәтерді күйеуінің рұқсатымен тек анасы ғана жекешелендіргенін дәлелдеп берсе, оған өтетін мұраның құрамы өзгере ме?*

№2 есеп.

Ақтауды тұрақты қоныс еткен Мағзұмов қайтыс болғаннан соң оның артында жеке меншік үйі мен Жинақ банкінің әртүрлі бөлімдеріндегі бірнеше ақша салымдары қалды. Жерлеуді ұйымдастыру үшін Семейден Мағзұмовтың қызы Айдарова келеді. Тап сол күні ол әкесінің екі жинақ кітапшасын алып, оның біреуі бойынша 20 000 теңге алмақшы болған, бірақ жерлеуге жұмсалған соманы негіздейтін құжаттары болмаған соң, ол ісі жүзеге аспады. Ол кітапшаның екеуін де өзіне қалдырады.

Келесі күні Айдарова жүрек ауыруыменен ауруханаға түсіп, бірер сағаттан соң сол жерде дүние салады. Аурухананың сақтау камерасына тапсырылған оның заттарының ішінде әкесінің жинақ кітапшалары бар болатын.

Ақтаудың нотариалдық кеңсесіне Мағзұмовтың ұлы - Қанат және Айдарованың күйеуі - Айдаров С. М. арызданады. Мағзұмов Қанат оны әкесінің мүлігінің жалғыз

мұрагері екенін мойындауды сұрады, өйткені Мағзұмовтың қызы, Айдарова, әкесінен 3 күннен кейін мұрагерлікті қабылдамастан қайтыс болып кеткен. Айдаров С. М. Мағзұмовтың мүлігіндегі өз әйеліне тиесілі үлеске мұраға құқық жайлы куәлігін беруді сұрады.

Нотариус Мағзұмовқа онымен бірге Айдарованың да мұрагер болып мойындалуы тиіс екенін ескере отырып, мұраға құқық жайлы куәлікті беруден бас тартады, ал С. М. Айдаровқа Семей қаласының нотариалдық кеңсесіне баруы тиіс деп түсіндіреді.

- Нотариустың түсіндіргені заңға сәйкес келе ме?

№3 есеп.

Автомобиль апатында Оңғарбаев қайтыс болады. Басқа қалада тұратын оның анасы ұлын жерлеуге келіп, оның автомашина сатып алуына байланысты қарыздарын өтейді. Содан кейін ол үйіне қайтады.

Баланың өлімінен 1,5 жыл өткен соң оның анасы Оңғарбаевтың әйеліне мұраны бөлу туралы ұсыныс жасайды. Келініне жазған хатында ол мұра бөлуге өзінен басқа оның 10 жасар қызы Айгүл қатысуы тиіс екенін, Оңғарбаевтың тірі кезінде өз қызы деп танып, ай сайын оған ақша жіберіп тұрғанын хабарлайды.

Оңғарбаевтың әйелі Оңғарбаевтың шешесінің мұра қабылдау мерзімін өткізіп алғанын нұсқайды да сол себептен оның мүлігінің ештеңесіне ие бола алмайтынын айтады. Ал Айгүлге қатысты, Айгүлді марқұмның мұрагері деп мойындау жайлы арызды анасы уақытында бергенімен, ол қыздың некесіз қатынастан туғанын және Айгүлдің туу туралы куәлігінде Оңғарбаев әкесі ретінде жазылмағанын айтады.

- Оңғарбаевтың анасы немересіндей санайтын Айгүл мен өзі-не мұрагер болуға мүмкіндік бар ма, және ол үшін қандай әре-кеттер қолдануы тиіс деген сұрақтармен заң кеңесшісіне жолы-ғады.

№4 есеп.

Есенованың өлімінен соң оның артында үйі мен үйдегі тұрмыс заттары, жиһаздары қалады. Оның ішінде телевизор, жақсы күйдегі көне жиһаз - көркемделіп жасалған буфет, бюро, жазу столы, орындықтар, киім ілетін шкаф, төсек, асханалық күміс, шебер қолдан шыққан шай және кофе сервиздері, фарфордан жасалған керегеге ілінетін әсемдік заттары, қолдан әшекейленген самауыр мен басқа да үй заттары бар.

Есенованың тірі кезінде-ақ оның үйін білетін өлкетану мұражайы үйіндегі көне заттарының көркем болуымен қатар тарихи құндылығы бар деген оймен олардың бәрін мұражайға өткізуін сұраған болатын. Басқа қаланың тұрғыны болып табылатын Есенованың қызы, Қалима, бұған қарсы еді. Онымен қоса 1974 жылдан бастап Есеновамен бірге тұрып, оны өз анасындай көрген Айманның мұрагерлікке құқығын мойындағысы келмеді. Ал Айман болса, іс жүзінде Есенованың асыранды қызы болғасын, Қалимамен қатар мұрагерлікке құқықты болып қана қоймай, Есенованың тірі кезінде де пайдаланып жүрген үйде тұрған барлық заттарды иеленгісі келді.

- Есенованың мүлігі қалай бөлінуі тиіс?

№5 есеп.

Бес жаннан тұратын Сағатжанов жанұясы үлкен Сағатжановтардың үйлену тойдан кейін сатып алған үйінде тұрып жатты. Сағатжановпен бірге күйеуі мен баласы бар

қызы тұрды. Сағатжанов қайтыс болмай тұрып, бірнеше ай бұрын барлық мүлігін өзінің немересіне мұраға қалдыратыны жайлы өсиет қалдырады.

Сағатжановтың дүние салғанынан кейін 21 жасқа толған немересі атасы қалдырған мұрадан әжесінің (Сағатжанованың) пайдасына бас тартуды ұйғарады.

Әкесінің өлімінен 3 жыл өткен соң оның қызы, ал қызынан кейін 5 айдан соң Сағатжанова да дүние салады. Әкесі мен баласы, Сағатжанованың немересі, анасы мен апасының өлімінен кейін қалған мүлікті бөлу жайында келісімге келе алмады.

Әкесінің ойынша, егер де ұлы бір кезде үйдің және басқа да мүліктің мұрагері болудан бас тартса, онда келешекте де сол мүлікке үміттенуге мүлдем құқығы жоқ. Баласы болса, керісінше, үйдегі және марқұмдардың мүлігіндегі оның үлесі әкесінің үлесінен артық болуы тиіс деп санады.

Әкесі мен баласы мұрагерлікті бөлудің ережелерін түсіндіріп беруді өтініш етіп заң қызметкеріне барады.

№6 есеп.

Боранбаев пен Ахметжанов үйді сату жөнінде сату-сатып алу шартын жасасты. Шартты нотариуста куәландырған соң Боранбаев Ахметжановтың үйінде қоныстанады. Боранбаев өз жанұясының мүшелерімен сол үйде тұрып жатқанмен, Жобалық-инвентаризациялық кеңседе шартты тіркемейді.

Сауда-саттық келісімді жасаған соң төрт жылдан кейін Боранбаев қайтыс болады да, ұлының пайдасына үйге мұрагерлік өсиет қалдырады. Алайда Боранбаевтың тірісінде үйді меншіктену құқығына ие бола алмағанын

себеп етіп, марқұмның зайыбы өсиеттің күші жоқ деп санады.

Осы жағдаймен мазаланған мұрагер, үйдің әкесіне сатылғанын қажет болғанда растап беруін сұрап, Ахметжановқа жолығады. Ахметжанов одан дау шығармай, қажеті келгенде растап беруге келісімін береді.

Боранбаевтың зайыбы мен оның ұлы арасында ақша салымдары мен басқа мүлікті бөлісу жөнінен де келіспеушіліктер туады. Боранбаеваның ойынша, егер оның күйеуі үйге өсиет қалдырған болса, онда ол баласына тек үйді ғана мұраға беріп, басқа мүліктің ешбірін қалдырмағанын білдіреді. Баласы болса, үй әкесінің басқа мүлкіндегі үлесінің үстіне қоса берілуі тиіс деп санады.

Мұрагерлер арасында пайда болған дау соттың карауына беріледі.

- Сот қандай шешім шығаруы тиіс?

№7 есеп.

Әйгілі суретшінің әйелі зайыбының қайтыс болуынан көп ұзамай-ақ барлық мүлікті күйеуінің жиені Сабырбековқа қалдыратыны жайлы өсиет жасайды. Бірақ сонымен қатар өсиет алушыға өзінің құрбысы Амановаға еңбек ақысының төменгі көрсеткішінен кем болмайтындай етіп өмір бойы ай сайын ақша аударып тұруды, ал олардың үйінде үнемі жұмыс істеп тұратын суретшінің туындылар көрмесі бар мұражай ұйымдастыруды міндет етеді. Екі жылдан соң ол дүние салады.

Сабырбеков, өсиеттің мазмұнымен танысып, марқұмның ссуда бойынша қарыздары бар екенін біледі де, мұрадан бас тартуды шешеді.

Аманова, құрбысының қалдырған өсиетінің мазмұнын білетін болғасын, өсиетте көрсетілген ақша төлемдерін алу

үшін Сабырбековқа келеді және тез арада суретшінің үйінде мұражайды ұйымдастыра бастауды талап етеді. Сабырбеков оның талаптарын орындаудан бас тартады.

Марқұмның басқа мұрагері де жоқ еді.

- *Өсиеттің орындалуы үшін Аманова кімге баруы тиіс?*

№8 есеп.

Қамшыбай Ескен өзінің барлық мүлкін Сұраншиевтің пайдасына өсиет жасайды. Өсиет жасағаннан соң екі айдан кейін Қамшыбай Ескен құлап, аяққолын қатты жарақаттайды да сол үшін ауруханаға жатқызылады. Қамшыбай Ескен ауруханада жатқан кезде Сұраншиев оның халін білуге бір рет те келген емес. Досына ренжіген Қамшыбай Ескен жаңа өсиет жасап, онда ол үшін, ақша салымдарын және автокөлігін өзімен бірге бірнеше жыл бойы тұрып жатқан інісіне беретінін көрсетеді. Кітапханасын ол тірі кезінде-ақ өзі көп жылдар бойы еңбек сіңіріп келген институтқа өткізеді.

Қамшыбай Ескен қайтыс болған соң оның інісі мен Сұраншиевтың арасында үйдегі заттарға кім ие болатынына қатысты дау пайда болады. Қамшыбай Ескеннің інісі мұра қалдырушымен бірге өмір сүрген мұрагері ретінде оның барлық мүлкін қамтитын өсиет бойынша мұрадағы өз үлесіне қоса үй мүлкі мен тұрмыс заттарына да ие болуы тиіс деп санады.

- *Дауды қалай шешкен жөн болады?*

№9 есеп.

Сапаров жасаған өсиетте Нұршин өсиет орындаушы болып аталған. Өсиет бойынша Сапаровтың мүлкі үш

мұрагерге, ал барлық хрустальдан жасалған бұйымдар мен күміс ыдыс-аяқтар Нұршинға берілмекші болған.

Сапаровтың өлімінен кейін оның мұрагерлері Нұршиннен өсиетті орындауды жүзеге асыруын талап етеді. Нұршин болса, өсиетті куәландыру кезінде оның орындаушысы болуға келісім бермегеніне сілтеп, одан бас тартады.

Мұрагерлер оның дәйектерімен келіспей, ал өсиетті орындауға мұрагердің келісім беруі қажет еместігіне оның назарын аударады.

Сонымен қатар, Нұршин Сапаров қайтыс болғанынан кейін оның мүлкін қорғауға еш шара қолданбағанын және сол себептен мүліктің сақталғанын, я сақталмағанын білмейтінін айтады. Онымен қоса, ол өзін өсиетті орындаушы ретінде мұраны қорғау шараларын жүргізуге міндетті емес деп санайды.

Тараптардың дәйектерін талдап беріңдер.

- *Өсиетті орындаушының қызметі қандай?*

- *Кім және қандай тәртіпте мұраны қорғау шараларын қолдануы тиіс?*

№10 есеп.

Асылбеков өзінің барлық мүлігін, оның ішінде жекешелендірген пәтерін, Бегалиеваға беретіні жайлы өсиет жасайды. Бірақ Бегалиеваны сол пәтердің ауданы 20 шаршы м. бөлмесін Есімовқа өмір бойы пайдалануға беруге міндеттейді.

Бір жылдан соң ол жаңа өсиет жасайды, онда жекешелендірген пәтердің Сейдалинаға берілетіні көрсетілген. Екі өсиет те нотариалды түрде куәландырылған болатын.

Содан кейін көп ұзамай Асылбеков үй сатып алады, ол үйге жанұясымен қызы қоныстанады.

Ауыр науқасқа шалдыққан Асылбеков, ауруханада жатқанда емдеп жүрген дәрігерден оның өсиетін куәландыруды сұрайды. Өсиетте барлық ақша салымдарын, және кейін төленетін гонорарларын онкологиялық ісіктердің алдын алу жұмыстарына жұмсалу үшін ауруханаға берілсін делінген. Сол уақытта уақытша бөлім меңгерушісі болған емдеп жүрген дәрігері Асылбековтың жасаған өсиетін куәландырады.

Асылбеков қайтыс болғаннан соң дау туады. Асылбековтың Сейдалинаның пайдасына жасаған өсиетінде Есімовқа 20 шаршы метрлік бөлме беру туралы шарттың жоқтығына сілтеп, Сейдалина одан бас тартады. Ал Есімов болса, екінші өсиет біріншісін тек жартылай ғана өзгертеді және екінші өсиетте легат жөніндегі шарт жойылмағандықтан, пәтерге ие болған мұрагер оны жүзеге асыруы тиіс деп санайды.

Сейдалина Асылбековтың басқа да мүлкінің (пәтерден басқасын), сонымен бірге қайтыс болмай тұрып сатып алған үйін де берілуін талап етеді. Сол үйде тұрып жатқан Асылбековтың қызы заңды түрде мұрагер болып табылатындықтан мұрагерлік бойынша үйге ие болуға құқығы бар деп, және Асылбеков өсиетті үйді сатып алмай тұрып жасағандықтан шарттарының күші үйге жүрмейді деп санайды.

- Дауды шешіңдер.

№11 есеп.

11. Асқаров Серікбаевтың мұра құрамына кіретін мүлігін қайтару жөнінде Қуатовқа талап арыз береді. Өз талап арызын Асқаров виндикациялық талап деп атайды.

Қуатов талап арызға қарсылық білдіре отырып, ұсынылған талап арыз виндикациялық болуы мүмкін емес деп санады, өйткені Асқаров даулы мүлікке меншік құқығын әлі алған жоқ. Әкесі жағынан Серікбаев-тың анасы бөлек і нiсi бола тұрып, тегі Серікбаевтың әкесінен шыққанын дәлелдеп беретін дәйектерді Асқаров бере алмады. Онымен қоймай, Қуатовтың ойынша, алыс туыстық ағасының мүлкіне мұрагер болуға мүмкіндік бермейді. Ал Қуатов болса, Серікбаевпен бірге бір ата-анадан туған. Серікбаевтың бірінші кезектегі мұрагерлері жоқ, сол себептен Қуатов өзін Серікбаев мүлкінің жалғыз мұрагері деп санайды.

Тараптар дәйектеріне талдау жасаңдар.

- *Асқаровқа өзінің талап арызының негізін өзгерту жайлы кеңес берер едіңдер ме?*

- *Олай болса, Асқаров қандай талап арыз ұсынуы тиіс?*

- *Сіз ұсынатын талап арыздың виндикациялық талап арыздан қандай айырмашылығы бар болады?*

№12 есеп.

Сарманова анасы қайтыс болған сол үйге қоныс тебеді, үйге ол бірнеше жыл бойы жаз мезгілде келіп тұрып жүретін. Сарманова үй мен оның маңындағы қорақопсыны сақтандырып, су, газ және электр қуаты үшін ақы төлеп тұратын.

Анасы қайтыс болғаннан кейін арада төрт жыл өткен соң Сарманова жергілікті әкімшіліктің Жобалық-инвентаризациялық кеңсесіне үй-жайды өз атына қайта тіркеуді сұрап барады. Бірақ Сарманованың мұрагерлікке құқығы жайлы куәлігі болмағандықтан оның өтініші орындалмайды. Жеке нотариусқа куәлік алу үшін барғанда, мұраны қабылдап алу мерзімін өткізіп алу себебінен ол

жерде де куәлік беруден бас тартады. Нотариус Сармановаға мұра қабылдау мерзімін ұзарту жөніндегі арызбен сотқа баруды кеңес етеді.

- *Мұра қабылдау мерзімін ұзарту үшін Сарманова қандай дәйектерге сілтеме жасауы тиіс?*

- *Егер Сарманованың мұра қабылдау мерзімін ұзартуға жеткілікті негіздемелері болмаса, мұрагерлікке құқығы жайлы куәлікті алу үшін оның қандай құқықтық негіздемелерді пайдалануына болады?*

- *Мұраны қабылдау мерзімін ұзарту туралы сот шешімін алған мұрагер мұраны қабылдап алу үшін қандай әрекеттер жасау керек?*

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Брызгалин А. Договор поставки: новое содержание в новой экономике. Хозяйство и право, 1994, № 8.
2. Волнин И. Выбор форм расчетов в условиях поставки. Хозяйство и право, 1995, № 8.
3. Жайлин Ғ.А. Қазақстан Республикасының Азаматтық құқығы. Ерекше бөлім. 1-ші том. [Мәтін]: Оқулық / Ғ.А. Жайлин.- Алматы: Заң әдебиеті, 2006.- 264б.
4. Куликова Л. О. О договоре энергоснабжения. Хозяйство и право, 1996, № 6. 4. Левенсон Д. С. Договор аренды транспортных средств. - М., 1969.
5. Кредиты. Инвестиции. -М., Приор, 1995. Под рук. Куликова А. Г.
6. Отдельные виды договора аренды. Хозяйство и право, 1996, № 3.
7. Басин Ю. Г. Новое в жилищном законодательстве Казахстана. Гражданский кодекс Республики Казахстан — толкование и комментирование (общая часть). Вып.5.- Алматы, Баспа, 1998.
8. Суханова Н. Т., Полторабатько Л. Г. Судебная практика применения судами законодательства о приватизации гражданами жилых помещений. Гражданский кодекс Республики Казахстан — толкование и комментирование (общая часть). Вып. 4.- Алматы, Баспа, 1997.
9. Ст. Батлер. Кондоминиум как форма собственности на недвижимость. Правовые вопросы. Вопросы экономики, 1993, № 7.
10. Брагинский М. Подряд, выполнение научно-исследовательских, опытно-конструкторских и технологических работ, возмездное оказание услуг. Комментарий. Хозяйство и право, 1996, № 4, 5.
11. Кредиты. Инвестиции. Авт. колл. под рук. Куликова А. Г.- М., Приор, 1995.
11. Курманова М. С. Правовое регулирование вексельного обращения в Республике Казахстан. Гражданский кодекс Республики Казахстан — толкование и комментирование (общая часть). Вып.5.— Алматы, Баспа, 1998.
13. Кольбингер Ф. Вексельное право. Журн. Закон, 1993, № 8.
12. Актуальные вопросы коммерческого законодательства в Республике Казахстан и практика его применения. Страхование (материалы семинара). Адилет-Пресс, Алматы, 1997.
15. Худяков А. И. Страхование Республики Казахстан. -Алматы, 1997.

13. Рахер В. К. Общественно-исторические типы страхования. - М., 1993.
17. Галагуза Н. Ф. Страховые посредники. - М., ЮрИнфоР, 1998.
14. Алейничев В. В. Страхование законодательство России: историко-правовые исследования. - М., Юрис, 1998.
15. Киндякова О. Доверительное управление имуществом. ГК Республики Казахстан — толкование и комментирование (общая часть). Вып.2.— Алматы, Баспа, 1997.
16. Басин Ю. Г. Вина как условие ответственности за нарушение обязательства. Гражданский кодекс Республики Казахстан — толкование и комментирование. Вып.2.— Алматы, Баспа, 1997.
17. Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. - М., 1966.
18. Богуславский М. М. Вопросы авторского права в международных отношениях. Международная охрана произведений литературы и науки. - М., Наука, 1973.
19. Гаврилов Э. П. Издательство и автор. Вопросы и ответы по авторскому праву. - М., Книга, 1991.
20. Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар. - М., Юридическая литература, 1998.
21. Международные конвенции об авторском праве. Сборник материалов, 1985.
26. Селивановский С. А. Промышленная интеллектуальная собственность. - М., Белые альвы, 1996.
22. Зенин И. Я. Промышленная собственность и ноу-хау советско-германских предприятий. Вестник МГУ. Серия Право, 1992, № 1.
23. Барцевский М. К. Если открылось наследство. - М., 1989.
24. Никитюк Л. С. наследственное право и наследственный процесс. Проблемы теории и практики. - Кишинев, 1973.
25. Рашидова З. Наследование по завещанию. Гражданский кодекс Республики Казахстан — толкование и комментирование. Вып.5.- Алматы, Баспа, 1998.
26. Агарков М. М. Понятие сделки по советскому гражданскому праву.
27. Басин Ю. Г. Сделки: учебное пособие. Издательство 2-е испр. и доп.- Алматы, вып. «Әділет», 1999.
28. Ынтымақов, С.А. Азаматтық құқық: Практикум. Жалпы және ерекше бөлім.1-2 бөлім. [Мәтін] / С.А. Ынтымақов.- Алматы: Заң әдебиеті, 2006.- 222б.
29. Гражданское право России. Курс лекций. Часть первая / Под. ред. О. Н. Садыкова. - М.: Юридическая литература, 1996.

30. Гражданское право. Учебник. Часть 1. / Под. ред. А. С. Сергеева, Ю. К. Толстого. - М.: «ПРОСПЕКТ», 1997.
31. Гражданское право Республики Казахстан. Учебное пособие. Часть Общая. 2-ое изд.- Алматы: Институт международного права и международного бизнеса Данекер, 1999.
32. Гражданское право. Том 1. Учебник для вузов. (Академический курс). Отв. ред. М. К. Сулейменов, Ю. Г. Басин. - Алматы, 2000.
33. Гражданское право. Том 2. Учебник для вузов. (Академический курс). Отв. ред. М. К. Сулейменов, Ю. Г. Басин.- Алматы, 2003.
34. Гражданское право. Учебник / Под. ред. С. Г. Гришаева. - М.: Юристь, 1999.
35. Гражданское право. Часть 1.: Учебник / Под. ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. - 2-ое изд., перер. и доп.— М.: Юристь, 2000.
36. Гражданское право: В двух томах. Том 1. Учебник / Отв. ред. проф. Е. А. Суханов. - 2-ое издание, перераб. и доп. - М.: Издательство БЕК, 1998.
37. Гражданское право: Учебное пособие /Под. ред. А. Г. Диденко, Ю. Г. Басин, О. С. Иоффе. - Алматы, 1999.
38. Гражданское право России. Часть 1.: Учебник / Под. ред. З.И. Цыбуленко. - М.: Юристь, 2000.
39. Гражданское право Республики Казахстан. Часть особенная. Том 1. Жайлин Г. А. - Данекер, 2001.
40. Гражданское право. Общая часть. Учебное пособие. Под ред. А. Г. Диденко. - Алматы: Юридическая литература, 2003.
41. Основные проблемы гражданского права. - М.: Статут (в серии «Классика российской цивилистики»), Покровский И. А. 1998.
42. Субъекты гражданского права. Том 1. Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 10-летию Независимости Республики Казахстан, (в рамках ежегодных цивилистических чтений). Алматы, 18-19 июня 2001 года. / Отв. ред. М. К. Сулейменов.- Алматы: КазГЮА, 2001.
43. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан. В двух томах. Т. 2. Особенная часть. (Темы 16-30). Учебник. Баймолдина З. Х. — Алматы: КазГЮА, 2001.
44. Гражданское законодательство Республики Казахстан. Вып.15.— Алматы: ЮРИСТ, 2003.
45. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан. В двух томах. Т. 1. Общая часть (Темы 1-15). Учебник. - Алматы: Баймолдина З. Х. КазГЮА, 2001.

46. Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі (ерекше бөлім) 1999 жылғы 1 шілде (01.10.2021 ж. өзгерістер мен толықтырулармен).
47. Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Қазақстан Республикасының кодексі 2011 жылғы 26 желтоқсан (01.07.2021 ж. өзгерістер мен толықтырулармен).
48. Мемлекеттік мүлік туралы Қазақстан Республикасының заңы 2011 жылғы 1 наурызда (01.07.2021 ж. берілген өзгерістер мен толықтырулармен).
49. Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы Қазақстан Республикасының заңы 2010 жылғы 4 мамырда (01.07.2021 ж. берілген өзгерістер мен толықтырулармен).
50. Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы Қазақстан Республикасының 1998 ж. 22 сәуірдегі №220-І заңы (01.07.2021ж. өзгерістер мен толықтырулармен)
51. Төрелік туралы Қазақстан Республикасының заңы 2016 жылғы 8 сәуірдегі (21.01.2019ж. өзгерістер мен толықтырулармен)
52. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының заңы 2011 жылғы 6 қаңтардағы (12.10.2021 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен).
53. «Коммерциялық емес ұйымдар туралы» Қазақстан Республикасының заңы 2001 жылғы 16 қаңтардағы (07.07.2021 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен).
54. «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының заңы 1996 жылғы 31 мамырдағы (01.07.2021 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен).
55. «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Заң 1995 жылғы 31 тамыздағы N 2444 (01.10.2021 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен).

Ақылбекова А.Б., Ақылбеков К.А.

«Қазақстан Республикасының азаматтық
құқығы»(ерекше бөлім) пәнінен практикум

Басылуға 20.09.2021 қол қойылды.

Пішіні 60x84 1/16.

Көлемі 6,68 б.т.

Таралымы 500 дана.

Тапсырыс № 0028321

ЖШС «Лантар Трейд»

Тел.: +7 702 251 02 18

e-mail: lantar2018@mail.ru

Алматы қаласы, Егизбаева 7В, офис 704.

ISBN 978-601-7669-46-1



9|786017|669461